

Niels Nielsen, Tisvilde (1879-1947) var gårdejer på den flere hundrede år gamle slægtsgård, »Fogedgården«, i Tisvilde fra 1925 til 1933 og var hele livet nært knyttet til denne gård. Han blev kaldt Foged-Niels. Lige fra midten af det 18. århundrede, da gården blev bygget og indtil begyndelsen af det 20. århundrede var ejerne strand- og sognefogeder. Den smukke bindingsværksgård lå ved Tisvilde Bygade lige over for vejen til Vejby. Den brændte ulykkeligvis i 1958; på pladsen, hvor den lå, er i dag opstillet den gamle kildeblok.

Niels Nielsen var levende interesseret i sin slægts historie, i egen historie, i Danmarks historie og i religiøse spørgsmål, og han var en flittig skribent om disse emner i tidsskrifter, aviser og pjecer. Han har også udgivet en digtsamling: »Fra Asserbo til Tisvilde« (Hillerød 1934).

Hans søn, Hans Nielsen, har vist os den venlighed at give os lov til at trykke Foged-Niels' erindringer, som han ejer i manuskript.

FOGED-NIELS' ERINDRINGER

Han boede en otte Dages Tid her inde i en Sommerferie for flere Aar siden. Han havde i sin Tid været en ret kendt Figur indenfor Teaterverdenen; just ikke egentlig Kunstner, i den Forstand man plejer at forbinde med Betydningen af dette Ord. Nu førte han nærmest en Bohemetilværelse, men trods den økonomiske Dekadence han befandt sig i, havde han ikke mistet sit idealistiske Syn paa denne jordiske ofte saa melerede Tilværelse. Han kom ofte ind og besøgte mig, og tilsammen luftede vi vore forskellige Synspunkter til en Løsning af Problemerne. Vi talte engang om det mangeartede Strengespil, der findes i den menneskelige Underbevidsthed. Hvorledes vi ved at mærke en Duft, høre en Melodi eller gense et eller andet, det kan være en Genstand, maaske en hel Egn, som gennem de mange, svundne Aar ikke er undergaaet nogen Forandring; selvom det sidstnævnte maaske er noget vanskeligt at finde nu om Dage, saa kan det ialfald genfindes paa Malerier. Hvad enten det nu er det ene eller det andet, vi bliver stillet overfor, saa kan hver for sig faa saa en og saa en anden Streng til at vibrere i vort inderste Indre, - hvor hver Streng har sin Tone. Som i et Kalcidoskop ser vi snart lyse, snart mørke Brudstykker af en svunden Tilværelse i korte Glimt dukke frem i Erintringen. En Dag sa'e jeg til ham: Kan De løse en af disse - maa jeg kalde det sjælelige Gaader - for mig; det er mig ikke muligt selv at afgøre, hvad det er, jeg føler. Vi har allesammen oplevet en Sommerdag, hvor Regnen strømmer ned. Ikke et Blad bevæger sig. Luften er saa grødefuld og mættet af Fugtighed. Regndisen svøber Havens fjernest staaende Træer og Buske i sit graa Slør. Alt i Naturen er saa stille, saa stille. Tæt indenfor Muren ved Enden af en Boks-bomshæk staar en ærværdig, gammel Hyld. Dens Grene strækker sig ind over Taget. Den er dækket med et Væld af hvide Blomsterklaser, hvis søde, krydrede Duft fylder Luften og mærkes dobbelt stærkt un-

der den faldende Væde. Jeg staar og lytter til Regndraabernes Fald paa Hyldens tætte Bladhang. En forunderlig Følelse stiger frem af Sjælens Dyb; der er noget i mit Indre, som denne Lyd faar til at vibrere. Det er, som hørte jeg Klange fra en fjern, usynlig Verden, Klange, der løfter Sjælen op i en eneste stor ubrudt Harmoni; men hvori denne Stemning har sin egentlige Rod, er det mig umuligt at forklare. Saa skal jeg forklare Dem det, sa'e han. De har nok hørt Tale om Lieder ohne Worte, Sange uden Ord? Ligesaa vel som der findes Sange uden Ord, ligesaavel kan der paa Bunden af vor Underbevidsthed findes Musik uden Toner. Hvis De havde Evner som Komponist, vilde De rimeligvis paa en hørlig Maade gennem Musikken kunne give Udtryk for den Stemning, De føler Dem hensat i, naar De hører Regndraabernes Fald paa Buskenes Blade. Nu er han gaaet ind bag det store Forhæng ind til det store ukendte, hvorfra ingen vender tilbage.

Det hænder, at man hører Mennesker sidde og tale om, hvor langt de kan huske tilbage. Nogle mener at kunne huske en eller anden Begivenhed i deres Liv, som passerede, da de var i tre-fireaars Alderen. Andres Erindring er hel blank for saa godt som alt, hvad der ligger foran den skolepligtige Alder; alt hvad der kommer ind under Hukommelsesevnen er jo i hø j Grad individuelt. Morsomt er det, hvorledes et Hukommelsesblink fra den tidligste Barndomsalder, der tilmed lyder som noget rædselsfuldt fantastisk Sludder, kan blive kædet sammen med noget som er fortalt siden hen, og saa efter en tredive Aars Forløb finde sin Løsning i en ganske naturlig Virkelighed. Jeg husker, at jeg en Dag blev kørt i en Barnevogn paa en Havegang, der løb langs en Husrække. Min Barnepige gik og trak Vognen baglæns, Kaleschen var slaaet op. Jeg laa og kikkede op i Luften. Pludselig saa jeg, et Stykke over Kaleschens Kant, »Vorherre« med en graa Hat paa Hovedet. Saa husker jeg ikke mere; jeg maa vel være faldet i Søvn, som jo ogsaa har været Formaalet med min Kørsel hin Sommerdag. Jeg formoder, at jeg har været omkring to Aars Alderen, men Billedet af »Vorherre« med den graa Hat blev staaende med fotografisk Skarphed i Hukommelsen. Selvfølgelig har jeg i den Alder ikke haft Spor af Ide eller Anelse om nogen Vorherre, men ham

har min Moer fortalt mig om, da jeg blev større; det, hun har fortalt mig, har jeg saa faaet kædet sammen med mit »Syn« fra Barnevognen. Aarene gik, det hændte nu og da, at denne lille Begivenhed fra min allertidligste Barndom dukkede frem i Erindringer. Jeg kunde da sige til mig selv: Det hele maa ikke være andet end noget fantastisk Vrøvl. Een Dag gik jeg og skuffede den samme Havegang, hvor jeg for en tredive Aar siden havde faaet min Køretur. Nu dukkede Erindringer om Vorherre med den graa Hat atter frem for mig. Jeg stod og fortabte mig i det gamle Minde. For Enden af Gangen stod et Kirsebærtræ fuldt af modne Moreller. En Havesanger sad oppe i Toppen og sang af fuld Hals. Jeg kikkede op for at faa øje paa Fuglen; Hvem skildrer min Forbauselse. Der oppe i Træet saa jeg nu for anden Gang »Vorherre« med den graa Hat. Det hele er saa lige til. Et Fugleskræmsel iført Frakke og Hat havde engang i min Tilværelses tidligste Morgen faaet sat Sving i min Fantasi. Hvorledes saa denne lille Oplevelse gennem alle de svundne Aar er blevet opbevaret i en af de mangfoldige Hjerneceller faar staa hen.

En Søndag Eftermiddag stod vi nogle Stykker sammen paa Gaden i den gamle By og talte om dit og dat. Saa er der en, der siger: Hvordan mon Lars Hansen, Per Jeppesen og Frederik Petersen vilde gebærde sig, om de nu kom tilbage og skulde gaa gennem Byen. De tre omtalte Personer var døde for mindst fyrretyve Aar siden. Ja, svarede en anden: Det kunde nok knibe for dem at kende deres gamle By igen; og hvordan troer I, de vilde klare denne Biltrafik, spurgte en tredje. Vi var lige midt i Højsæsonen. En Strøm af Biler og Cyclister jog gennem Byen; nogle kom fra Havet, flere var paa

Vej dertil. Der kom en ældre Mand ud fra Kroen. Han kom hen og hilste paa os. Med Spørgsmaalet: »Undskyld! Er De født her paa Egnen?« henvendte han sig til en af de tilstedeværende. Da den adspurgte havde svaret bejaende, fortsatte den fremmede: I 1885 var jeg Slagtersvend hos to Brødre, der havde Forretning her i Byen, siden købte de en Gaard lidt her uden for. Siden den Tid har jeg ikke været her paa Egnen, det ligger ganske vidst treogfyrre Aar tilbage i Tiden, men alligevel, at alt skulle kunne være blevet saa forandret. Jeg husker Navnene paa flere af Byens Indbyggere fra den Tid - og-

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

saa hvor de boede, men nu kender jeg ikke et Kuk af noget af det hele. Det var Pokker til Forandring her er foregaaet.

Vi kender saa godt Visen, den ældre Generation synger, og alle Tiders ældre Generation har sunget, lige saa længe Mennesker har eksisteret. Nej, i min Ungdom var alt anderledes end nu, og selvom Ordet - bedre - ikke bliver udtalt højlydt, er det dog altid underforstaaet. Mange Gange har jeg hørt ældre Folk udtale: Ja, se i min Barndom og Ungdom, saa havde vi Sne om Vinteren, saa det kunde forslaa noget, og om Sommeren var det saa varmt, saa vi maatte gaa næsten nøgne. Nu om Dage er det hele een Pærevælling. Sjap og Søle i Januar; Regn og Rusk ved Sankte Hans. Ingen rigtig Sommer,

ingen rigtig Vinter, Efteraar hele Omgangen rundt; med andre Ord: »Se, dengang jeg var Pige, da var der Piger til!« Om det er Golfstrømmen, der har forandret Retning, om det er Menneskenes tekniske Indgreb i Naturen ved deres Afvanding af Søer og Moser, eller om de klimatiske Forandringer kun er periodiske i det store, evige Kredsløb, om alt det kan jeg ikke have nogen Mening. Sikkert og vist er det, at vi i sidste Halvdel af Firserne og første Halvdel af Halvfemserne havde nogle meget strenge Vintre. I Otteogfirs var det røg-føg tre Uger i Træk. Hver Dag maatte Folk ud at skovle Sne. Vi Børn blev ked af Slædekørsel paa Bakkerne. Naar vi om Dagen med stort Besvær havde faaet lavet en Bane, kunde vi være sikre paa, at næste Morgen var den dækket af mindst en Meter Sne.

Tilslidst opgav vi Bakkerne og holdt os til Snedriverne. Det kunde hænde, at de naaede Skorstenen ved et og andet af de gamle Huse. Vinteren holdt længe ud det Aar. Først hen i April kom Tøbruddet, men det var til Gengæld et Tøbrud, som blev husket længe. Fra Bakkerne væltede Vandet ned i Dalsænkningen, hvori Byen ligger. Som en Mølleaa strøm

mede det i hele Gadens Bredde gennem Byen. Kun de, der havde lange Støvler paa, kunde befare den. Et sted dannedes der et veritabelt Vandfald. Vandets Brusen herfra kunde høres over den hele By. Enkelte Steder var Strømmen saa stærk, saa en voksen Mand ikke kunde holde en Skovl mod den. Hvor Vandet ikke kunde faa Afløb,

dannede der sig store Søer. Her var Liv og Leben for Byens Drenge; i den Retning har Tiden ikke forandret sig og vil forhaabentlig heller aldrig gøre det. Alt hvad der kunde anvendes til Fartøj blev slæbt frem. En stor Roekasse bemanded med fire Drenge stævnede ud paa de »vilde Vover«; i Kølvasdlinje fulgte nu et gammel Dejtrug med to Drenge, og allersidst kom et Kar, hvori befandt sig kun een Dreng. Af denne »stolte Flaade« naaede de to Fartøjer velbeholdne Søens modsatte Bred; men for ham i Karret fik Sejladsen en brat og tragisk Afslutning, den endte med totalt Forlis. Karret begyndte at dreje rundt; i Begyndelsen foregik denne Bevægelse ganske langsomt. Havde den lille Sømand forholdt sig ganske rolig og afventende, var han sikkert kommet velbeholden i Land, men Ro og Besindighed var ikke hans stærke Side i al Almindelighed, og absolut slet ikke i den yderst faretruende Situation, hvori han nu befandt sig. Hans Ansigt udtrykte kun een eneste stor Rædsel, mens hans Hænder krampagtigt spændte fast om Karrets Kant; men nu truedes Fartøjet af Kæntring. Den Side, hvori Drengen holdt fast, blev tyngt stærkt ned mod Vandets Overflade, mens den anden Side rejste sig højt i Vejret. Han foer rundt og tyngede ned, hvor det gjordes fornødent for at skabe Balance, men alt forgæves. Han var naaet ud paa Midten af den tyvetredive Meter brede Sø. Som en Karussel, der gaar for fuldt Drøn, drejede Karret rundt og rundt i rasende Fart, mens det samtidig vipede fra den ene Side til den anden, og saa indtraf Katastrofen. »Sømandens« Vægt bevirkede, at Skuden krængede over til Bagbord, Vandet strømmede ind, og med et øresønderrivende Vræl gik han udenbords. Under Kammeraternes Latterhyl vadede den uheldige Skipper i Land, og i fuld Galop satte han Kursen mod Hjemmet for at faa tørt Tøj paa.

Vinteren Treoghalvfems er nok den strengeste, vi har haft i de sidste Halvtredsaaar. Der var maaske knapt saa megen Sne som i Otteogfirs, men til Gengæld var Frosten strengere. Jeg husker, at jeg en Aften har set Thermometeret nede paa + 25 Gr. Reamur. Naar man om Morgenens stak Næsen uden for Døren, følte man det, som var Luften fuld af lutter fine, sylespidse Isnaale. Ens Aande frøs øjeblikkeligt - og paa Frakkekrave og Halstørklæde dannede der sig et tykt Lag

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

Rim, blot man havde været ude en kort Tid. Jeg husker, at der en Aften blev sat en Kop Vand ind paa Kakkelovnens Kogeindretning; tiltrods for at der havde været fyret hele Dagen, var der om Morgenens Is paa Vandet i Koppen. Vi havde en Hund og en Kat. Hunden hed »Grim«. Den var opkaldt efter en islandsk Sagafigur, Eigil Skallegrimsen. Katten hed »Mirak«. Grim havde noget Dalmatinerrace i sig; den var en lille, klog Fyr. Naar jeg tog den op paa Skødet og fortalte den, at den var den ulykkeligste Hund i hele Verden, lod den Ørerne hænge og havde et saa bedrøvet Ansigt, som om den fuldstændig billigede det, jeg fortalte den. Naar jeg havde faaet sat min Beklagelse af dens Kaar op i højeste Gear, saa vidste jeg, at »Grim« skulde have Udløsning for den dybe Sjælssmerte, den følte inde i sit trofaste Hundehjerte. Denne Udløsning fandt den ved at stikke Snuden i Vejret og istemme en saa hjerteskerende Tuden og Hysten, saa Moer kom ind fra Køkkenet for at se, om der var noget i Vejen med Hunden.

Forholdet mellem Grim og Mirak var taaleligt. Selvom der ikke var nogen egentlig Hjertelighed mellem dem, de var jo engang »Hund og Kat«, saa kunde dog visse ydre Omstændigheder foraarsage, at den nedarvede Antipathi, som disse to Dyreracer følte for hinanden, blev ophævet for en Stund, og at de indgik en nærmere, intim Venskabsforbindelse, naar Forholdene paakrævede en saadan. Om Aftenen blev der bredt et gammelt Tæppe over Sofaen, og her fik de to Dyr Lov til at sove om Natten. De gik altid »i Seng« i hver sit Hjørne; naar de havde rullet sig sammen, sendte de gensidig hinanden mistænksomme Øjekast, men det varede ikke længe, førend Grim begyndte at snorke, og Mirak akkompagnerede med sin indsmigrende Spindelyd. Ud paa Natten forsvandt Varmen fra Stuen; efterhaanden som denne er aftaget, er Mistænksomheden og Antipathien mellem de to Sovekammerater aftaget i samme Grad, thi om Morgenens laa de midt i Sofaen, lige saa tæt op ad hinanden de kunde komme. Her var de krøbet sammen for gensidig at varme hinanden.

Kattegat laa bastet og bundet under den flere Meter tykke Is. Heseløen var blevet »landfast« med Sjælland. Saa langt øjet rakte, lige fra Sjællands Odde og over til Kulien, kun Is og atter Is, ikke saa

Østlængen af Fogedgården, opført 1765, som den lå ud imod Tisvilde Bygade.

meget aabent Vand som et almindeligt Gadekær kunde skimtes. Enkelte Steder kunde den ligge nogenlunde jævn, men for det meste havde der dannet sig Skrueninger. Hele Kystlinjen udgjorde een eneste lang Isbarriere. Det var et pragtfuldt Syn, naar Solen skinnede hen over al denne grønligshvide Is; et uforfalsket, ægte Polarpanorama, men unægtelig en kold Skønhed at nyde. Halvvejs ude mellem Hesselø og Land sad to Dampere indefrosset i Isen. Der gik otte Dage, og der gik fjorten Dage, uden at Udsigten til at slippe løs bedredes en eneste Smule.

Der begyndte at gaa stærkt Svind i Provianten hos de to Skibsbesætninger, og en skønne Dag var det Slut .med alt spiseligt. Nu var gode Raad dyre. Dengang fandtes der hverken flyvemaskiner eller Radio. Hos det almene Folk var der end ikke opkommet nogen Tanke om slige tekniske Vidundere. Besætningen paa den ene Dampere blev kaldt sammen, og man holdt Skibsraad. To Matroser tilbød frivilligt at gøre et Forsøg paa at naa ind til Kysten. Denne fjortenfemten Kilometer lange Tur var langt fra nogen Lystspadsere tur, og helt

farefri var den saavist ikke heller. Tilsyneladende dannede Isen en fast og sikker Bro mellem Skibet og Land, men ogsaa kun tilsyneladende. Hav-is er nu engang mere lumsk end Ferskvands-is. Man kan ikke se, hvor Vaagerne findes, da de ofte er dækkede af et tyndt Lag af den saakaldte Grød-is. For det Menneske, der plumper igennem en saadan Vaage, bliver den en uhjælpelig Dødsfælde. Der var ogsaa Is-skruningerne, som skulde forceres, da det var for farligt at gaa udenom dem, naar man ikke havde nogen Baad imellem sig, og til dette Brug var Skibsjollerne for tunge. For alle Eventualiteters Skyld bandt de et Tov imellem sig, og saa satte de to Mænd Kursen mod Tisvildeleje. Turen varede mellem fire og fem Timer. Uden Uheld af nogen Art naaede de i god Behold til fast Land. Mellem Søens Folk, hvad enten de er Matroser eller Fiskere, har der altid bestaaet og vil ogsaa bestaa i Fremtiden en uskreven Lov, hvis Hovedparagraf

hedder: Hjælpsomhed til det yderste, naar den gøres fornøden i Farens Stund og godt Kammeratskab i Livets mange forskelligartede Forhold.

Denne Lovparagraf blev ogsaa opfyldt her til Punkt og Prik. De to fremmede Matroser fik den hjerteligste Modtagelse og den højeste Gæstfrihed hos Tisvildelejes Fiskere. Hos begge Parter foregik det hele, som om det var en ret almindelig, dagligdags Begivenhed. Den Slags Mennesker skifter aldrig

med deres Følelser, dem beholder man hos sig selv. To af Fiskerne paatog sig Hvervet at skaffe Proviant. Oppe paa en af de omliggende Gaarde blev der købt en stor Kvie, som blev slagtet pr. Omgaaende; Forsyningen gjaldt ogsaa Kartofler, Brød, Smør, Æg osv.; alt dette kørtes næste Dag ned til Lejet, og her blev det stuvet ned paa Bunden af en Jolle, Seks unge, djærve Fiskere tog Jollen imellem sig tre Mand paa hver Side; de to Matroser dannede en Slags Eskorte. Saa satte Toget sig i Bevægelse i bidende Frost og under en glitrende Vintersol. Skydende Jollen imellem sig stævnedes nu den lille Flok ud over den vældige Isflade med Kurs mod den nærmeste Damper. Efter en March paa en to-tre Timer skimtedes de otte Mennesker kun som smaa, sorte Prikker ude i det store Is-øde; men i den klare, stille

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

Frostluft var alting saa »gælt«, som de Gamle sa'e. Det betyder, at en Lyd kunde høres paa

meget lang Afstand. Tiltrods for at det var en drøj Tur at skyde Baaden over den ujævne Isflade, var der ikke sket nogen Brist paa Humøret hos Medlemmerne i den lille Ekspedition. For hver Gang en Skruening dannede Forhindring, rungede deres muntre Raab gennem Luften, saa Ekkoet fortonede sig helt ind over Tisvilde Hegn. I Fantasien er Turen foregaaet langs Banelinjen Hillerød-København, thi hver Skruening fik Navn efter denne Linjes Stationer. Holte! Lyngby! Gentofte! Hellerup! Maalet - selve Damperen - var selvfølgelig Københavns Nordbanegaard! Ikke en eneste Mand fik saa meget som en vaad Sok paa hele Turen.

En Nat gik Vinden om i Nordvest. Enkelte blaasorte Skyer viste sig i Horisonten, der kom flere og flere, som tilsidst fortættede sig til et helt Skydække. Samtidig begyndte det at blæse; man mærkede, der var Forandring i Vejret. Ud paa Natten voksede Blæsten til Storm. De to vældige Natur magter, Stormen og Havet havde indgaaet Alliance om at bryde Isens Magt. Om Morgenens saas hist og her enkelte smaa Pletter med aabent vand. Der var kommet Bevægelse i hele den mægtige Isflade, den var sat i gyngende Svingninger, akkurat som Jorden, naar den gynger under et vulkansk Udbrud. Pletterne derude blev større, og der fremkom stadig nye. Snart kunde Bølgerne faa Plads til at røre sig paa. I Kolonneformation med Skum paa Kammen kastede de sig i rasende Angreb mod det tykke og stærke Ispanser, der i saa lang Tid havde holdt dem i Baand og Bast. Under tordenlignende Drøn blev Ispanseret som Helhed brudst; større og mindre Flager drev omkring, tørnede nu og da sammen under Bulder og Brag; undertiden gjorde Isen Tilløb til Skrueninger, men Bølgerne slog hurtig slige Forsøg i Smadder. Frihedens Time slog nu ogsaa for deto inderosne Dampere, der blev fyret op under Kedlerne, Røgen væltede ud fra Skorstenene, uendeligt langsomt og med den allerstørste Forsigtighed satte de Kurs mod deres Bestemmelsessted.

Visse Fugle og Dyrearter, der under almindelige Forhold fjæler sig i Moser og Skove saa langt fra Menneskers Boliger, som det er dem muligt, kom hin Vinter ind paa Gaardspladser og i Haver for at for-

søge paa at opdrive noget spiseligt. En graa Fugl paa Størrelse med en Due holdt til i Havens Tjørnehæk. Den var meget forkommen af den stærke Kulde. Jeg var ude og strøede noget Korn til den; men den vilde absolut ikke nyde noget af den Ret. Dengang kendte jeg ikke Fuglens Art; siden hen blev jeg klar over, at det havde været en Spurvehøg, der havde holdt til, og nu kunde jeg bedre forstaa Fuglens Kræsenhed overfor det udlagte Korn.

Der kom ogsaa en Gæst til Tisvildeleje, som stammede ovre fra hinsidan. Den var formodentlig spadseret over Øresund, og saa gaaet langs Kysten til den naaede Lejet. Dens Formaal med Turen var det samme, som havde faaet de to Matroser fra den indefrosne Dampert til at søge ind til Land - nemlig et ret og sid Madspørgsmaal. Denne lille, fremmede Fyr maa have haft et meget hidsigt Temperament, thi den gik angrebsvis til VR',ks overfor den Mand, som den aflagde Besøg, og denne Hidsighed blev Aarsagen til, at et Skud Hagl gjorde Ende paa dens liv. En tidlig Morgenstund, mens Stilheden endnu hvilede over hele Naturen, og Stjernerne oppe paa Himmelen straaede og blinkede gennem den frostdtindrende Luft, medens et svagt, rødtligt Skær paa den østlige Horizont varslede Dagens Ankomst, og alle Fiskerlejets Beboere laa i deres søde Morgenblund, saa paakom der en af Fiskerne en uopsættelig Aarsag til at staa op af sin Seng. Han iførte sig kun sine Underbukser og aabnede saa Yderdøren ud til den lille Gaardsplads. Lidt henne stod et Trug, og paa dette laa en Fisk, der var saa gennemfrossen, saa den nærmest var forvandlet til en Isklump. Der stod et Dyr og gnaskede i Fisken; det maa have haft gode Tænder, for det var unægtelig en noget haard Kost. Fiskeren troede straks, det var en Kat eller en af Lejets mindre Hunde, men han fik snart noget andet at vide. Under Snerren og Hvæsen med strittende Haar langs Ryggen, og Overlæben trukket op, saa Gebisset lyste hvidt i det dæmrende Gry, foer Dyret henimod ham for at bide ham i Benene. Fiskeren sprang skyndsomt tilbage og smækkede Døren i efter sig. Oppe under Bjælken hang en ladt Jagtbøsse; den tog han ned og gik saa ud igen. Dyret var gaaet hen bag et Hushjørne, her stod det og kikkede frem, ventende paa om Manden muligvis skulde komme igen. Da det fik øje paa ham, foer det atter frem til Angreb,

men nu drønedes Skuddet, og det kamplystne Dyr sank sammen uden at røre et Lem. Om Morgenen valfartede Lejets Beboere hen for at se det sjældne Dyr. Det var maaske knapt saa stort som en almindelig velvoksen Ræv; men naar man fraregnede Farven, der var blaa, mindede dets Form og Bygning meget om vor hjemlige Røver, de samme smaa, opstaaende Øren og den samme buskede Hale. Den for vore Breddegrader zoologiske Sjældenhed blev bragt ind til Sognefogden, der videresendte den til København. Derfra kom der Besked tilbage, at det var en Blaaræv, en saakaldet Polarræv, stammende oppe fra det høje Nord. Denne Begivenhed satte Fantasien i Bevægelse, især hos Ungdommen og Børnene. Man saa Polarræve allevegne; i Tisvilde Hegn puslede det ligefrem af disse Dyr. Efterhaanden som det skred hen mod Foraaret, blev deres Udseende mere og mere fantastisk; tilsidst havde Drengefantasien faaet udstyret dem med store Horn og lange, krumme Kløer. Intet Fortidsuhyre kunde se mere frygtindgydende eller mere skrækindjagende ud end en Polarræv. Hen i April skulde to Dreng trække en Kalv til Slagteren. Han boede inde paa Tibirke Sand. Det var just ikke Heltemod, der rørte sig i Drengenes Bryst, da de sammen med Kalven begav sig paa Vej ind gennem Tisvilde Hegn. Sæt om de mødte en Polarræv - hvad saa? De var naaet midtvejs ind i Skoven, til det saakaldte »Runde Elle«. Paa dette Sted støder Skovvejen fra Tofte Kilde ind til Asserbovejen. Da med et greb den ene Dreng den anden i Armen og med Raabet: »Du, Frejerik, der er en Polarræv!«, pegede han hen mod den højre Vejgrøft. Haarene rejste sig paa Hovederne af de to Dreng; med øjne, der stod paa Stilke af lutter Rædsel, stirrede de hen paa det frygtelige Uhyre der henne i Grøften. Nu forekom det dem, at det bevægede sig ganske lidt. Kalven stod og gloede dumt frem for sig, fuldstændig uanfægtet af den »faretruende« Situation. Drengene tog en hurtig Beslutning; i fuld Fart, med Kalven galoperende efter sig, foer de ud ad Vejen mod Tofte Kilde, en Omvej paa fire-fem Kilometer. De fortalte naturligvis i Skolen om deres Møde med Polarræven og om de fæle Horn og Kløer, den var udstyret med. Det var ikke langt fra, at Kammeraternes Følelser udstyrede de to Dreng med en vis Helteglorie. Næste Søndag blev en Flok enige om at foretage et Togt til

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

»Runde Elle« for om muligt at faa et Glimt af den fæle Polarræv at se. Da de kom til Bestemmelsesstedet, laa Uhyret endnu paa samme Sted henne i Grøften. To af de modigste sneg sig fra Træ til Træ hen i Nærheden af Dyret, og saa viste Polarræven sig at være Roden af en stor Gran, der var væltet i en Storm.

Toldvæsenet havde lige oprettet en lille Opsynspost paa Tisvildeleje; min Fa'er var den første Indehaver af denne Stilling. Han fortalte ofte en lille i sig selv ubetydelig Episode, han havde haft hin Vinter. En dag gik han ude paa Isen, en to-tre Hundrede Meter fra Land. Det storslaaede Ispanorama, der laa udbredt for ham, har maattet øvet en vis Indvirkning paa Tankerne. Han stod og kom til at tænke paa de arktiske Forskere i al Almindelighed og paa Nordenskjold i Særdeleshed. Han syntes at kunne sætte sig ind i den Følelse af Betagethed og Andagt, der har maattet fylde Nordenskjolds Sind, da han stod der oppe højt mod Nord, vidende dette, at paa den Plet hvor han befandt sig, havde intet Menneske før ham nogensinde sat sin Fod. Fa'er sluttede sin Tankegang med at sige ved sig selv: Som det er gaaet ham i det store, gaar det mig i det smaa. Her paa denne Plet, hvor jeg nu befinder mig, har intet Menneske staaet før. Han kom ganske uvilkaarligt til at se til Siden, og der, et lille Stykke henne paa Isen, laa en i Skraatobak vel indsavlet Spytteklat; ved dette Syn brast Illusionen med det samme. Heldigvis var Vejret for det meste blikstille; hvis det havde været stormfuldt, troer jeg mange Mennesker havde frosset ihjel i deres Senge. Det var ikke alene alt levende, der led under den strenge Kulde; jeg husker, at Frosten sprængte Stammen fra Kronen til Roden paa et aarhundred gammelt Asketræ. En Aften ved Ti Tiden stod Maanen blank og rund over Staldlængen paa den gamle Fogedgaard. Dens Lys skinnede ned paa Væggenes hvide, firkantede Felter, der var indrammede af de sortjærede Bindingsværksstolper; det funkled i Tagskæggets Række af lange Istapper, og oppe på Tagene glimtede det som Diamanter i de utallige, smaa Snekrystaller; det hele Exteriør havde et Skær af Uvirkelighed over sig. Vi sad allesammen inde i Dagligstuen, nogle læste, andre passerede. Gaardens Karl sad paa Langbænken under Vinduesrækken; ganske tilfældig vendte han sig om og kikkede ud ad Vinduet; paa

hele hans Minespil kunde vi andre se, at der maatte være noget særlig interessant at iagttage ude paa Gaardspladsen. Pludselig vendte han sig om: Se der, Foged! Ræven gaar ude i Gaarden. Tag nu Bøssen og skyd den. Farbroer, der besad et følsomt Gemyt, svarede Nej paa Opfordringen. Den arme Stymper døger ondt nok med at skaffe sig lidt Føde; lad den have Lov til at gaa, sa'e han. Vi stod og betragtede Ræven, som ganske ugenert gik omkring og snuste til forskellige Genstande, som havde paadraget sig dens Opmærksomhed. Til sidst fandt den Hovedet af en Torsk, som var kastet ud til Hønsene, med dette i Munden forsvandt Mikkell ud gennem den samme Laage, den var kommet ind ad. Næste Sommer takkede Ræven for den udviste Gæstfrihed ved at tage Størsteparten af Gaardens Høns.

Tiden gik, og vi var naaet hen til de sidste Dage i Marts. Man var hyllet ind i saa mange Frakker og Halstørklæder, saa man lignede paa det nærmeste en velstoppet Fodersæk. En Formiddag var det blevet Graavejr, og Vinden var faldet Sydvest. Jeg gik ude i Haven for at se, om der skulde være noget særligt at observere af en eller anden Art. Lidt efter lidt forekom det mig, at jeg mærkede en forunderlig Mildning i Luften; jeg følte mig besværet af det meget Tøj og maatte skille mig af med baade en Frakke og et Halstørklæde. Min

Glædesfølelse ved Tanken om, at nu kom Foraaret, nu kunde man mærke dets Anmarch, var saa intens, saa jeg skyndte mig hen til Termometret. Foraarsfølelserne blev stemt betydeligt ned, da jeg saa Kviksvølvet vise +9 Gr., men trods alt, det var dog et Skridt i den rigtige Retning; Dagen i Forvejen havde det vist +20 Gr. Endelig blev Tøvejret konstant. Syd vestvinden satte ind med Regn og Rusk. I de Værelser, hvor der ikke havde været Varme, sad Is og Rim centimetertyk paa Vinduernes Ruder; i Maaneder havde de været uigen-nemsigtige. Væggene havde været saa gennemfrosne, saa Rimfrosten sad indvendig; Vandet sivede ned baade her og der, Moer maatte stadig være parat med Gulvkluden. Tiltrods for at der kunde være smaa Ubehageligheder i Begyndelsen af det indtrufne Tøvejr, saa følte alle en uhyre Lettelse ved, at denne lange og trange Fimbul-vinter endelig havde knækket Halsen.

Et mere trøstesløst Skue kan næppe tænkes, end det Naturen fremviser i de første fjorten Dage efter Tøvejrets Indtræden ovenpaa en streng Vinter. Kørevejen, som laa jævn og banet af de mange Kanemeder, forvandles nu til en modbydelig graalig Ælte, det sjapper og søler ved hvert Skridt. Den før saa jomfruelige, uberørte Sne, der fra sin skinnende Hvidhed kunde gaa over i en blaalig Farvetone, efter som Lys og Skygge vekslede, ses nu som nogle ækle, grimme graa-sortede Klatte, liggende ved Gærder, i Vej grøfter og langs Agerrenerne. Vinden er raakold, og Luften fyldt med Ruskregn og drivende Taage. Fra de smeltende, jordblandede Snedriver flyder en Strøm af snavsetgult Vand paa Vej mod Mosen. Jeg forstaar saa godt de Følelser, der rørte sig hos en af mine Kammerater, da vi en dag gik og saa paa al denne Trøstesløshed. »Uh, fy, føj! Hvor ser alt dette her dog grimt og ækelt ud«, sa'e han.»Det skulde blot have været indrettet paa den Maade, at naar Tiden var inde, hvor Sneen skal bort af Jorden, saa skulde den flyve samme Vej tilbage, hvorfra den var kommet, saa var vi da fri for at gaa og se paa al denne Vederstyggelighed«. Fra et æstetisk Synspunkt kunde en saadan Ordning være helt ideel, men om vor Gamle Jord i det praktiske kunde være tjent med en saadan Ordning af Naturforholdene, bliver en hel anden Side af Sagen.

Naar kommer Vaaren? Først Viben, saa Frøen og derefter alle de andre Foraarsgæster i logisk Rækkefølge. Mig forekommer det, at Carl Bagger i sin lille Børnesang har tegnet et overmaade fint og træffende Stemningsbillede af den Tid, der ligger imellem Sneens Forsvinden, Ophøret af den værste Ælte, og saa Ankomsten af det vi forstaar ved det egentlige Foraar. Jeg har adskillige Gange i fordums Tid staaet ude paa en Markvej og givet mig den Stemning helt i Vold; en Stemning der har sin Rod baade i Luften og i Jorden. Den har en forunderlig Evne til at fylde Sindet med lyse Forjættelser. En umiddelbar Glæde stiger op fra Dybet af Sjælen; Glæden ved Tanken om, at snart er den sidste Rest af Vinterens Surhed forbi; om en lille føje Tid vil Vintergækken ringle med sin hvide Klokkeblomst ved Havens Nøddehæk, Violerne pippe frem ved Gærderne, samt Kappelejerne gulne Skrænterne paa Mosens mangfoldige Vandgrøfter. Jeg

staar derude, fuldstændig svøbt ind i den tætte Taage; som et Tæppe af lutter Uldtøtter ligger den over hele Egnen. Det er ikke denne kolde, raa Rimtaage, der altid føles saa ubehagelig; nu kan det mere minde om den Em, som den dampende Brygkeddel fylder Vaske-rummet med. Jeg staar og lytter til de mange forskelligartede Lyde vor store Moder Natur er saa fuld af i slig en skumrende Martskvæld. Al Fugtighed og Væde fra den nys overstaaede Vinter bryder sig langsomt Vej ned i Jordens Skød; det siler og sjupper for hver eneste Plovfure, Vandet klukker og bobler i Grøfterne langs Vejens Sider. Paa den anden Side Mosen høres en Vogns Rumlen; en Hund bjæffer fra en af Gaardene; rappe, hvinende Vingeslag suser En om Ørerne, efterfulgt af nogle skingrende Hvi, vit! Det er Viben; den har af en eller anden Grund set sig arrig paa den formentlige Fredsforstyrrer. En Flok Vildgæs snakker sammen paa deres Gaasesprog, mens den gamle Gase, der er i Spidsen, rent instinktivt styrer den kileformede Rok gennem Taagen, ud til Kattegats aabne Vand. Her ude fra lyder et tusindstemmigt Kor fra Havlitternes utallige Flokke. Deres, Hav, hav lit! Hav, hav lit! kan høres langt ind i Landet. Dengang var Motorcyklernes spektakkelfyldte Jag samt Bilhornenes Tuden ukendte Begreber paa Landevejen.

Jeg gik hjemad med Sindet fyldt af alle de Forjættelser, det nll'rl.: Foraar lagde ind deri. Forjættelsen med dybe Længsler og lyse Drømme om noget, der endnu var uopfyldt; men alt dette uforklarlige vilde se Opfyldelsen som en fuldbyrdet Kendsgerning, naar Sommeren engang var inde. Har det mon Ikke altid været, og vil det mon ikke altid forblive saadan, at alle Tidens Generationer af Unge - og forresten vi ældre med - føler alt dette vælde frem i vort Sind, naar Vaaren er i Luften, og Vinden er i Lærkesang. Vore Forhaabninger kommer hvert Foraar, naar Knopperne brister, og lige saa uomtvistelig betragter vi alle vore Skuffelser, naar Sommeren er forbi. Men saa er Livets Lov, og hvad enten vi boer i Byen eller paa Landet, saa er vi alle Børn af den store Moder Natur, og underkastet samme omskiftelige Vilkaar.

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

Jeg erindrer, at vor gamle Lærer i en af Timerne sa'e til os: Ja, Børn! Der skal nok komme den Dag, da I siger: Vi havde det alligevel allerbedst i den Tid, da vi gik i Skole. Fra alle Drengbordene lød en energisk og samlet Protest. Aldrig nogensinde vilde vi se tilbage paa den Tid som noget lyst og godt - aldrig! Tiderne forandrer sig, og vi forandrer os med dem. Mangen en har siden hen i Livet erkendt, at vor Lærer havde Ret. I Datidens Landsbyskole var de Krav, der blev stillet til Elevernes Kundskabsfylde og Viden ikke saa store som i vore Dage. Vi lærte kun de elementære Ting. Regning, Skrivning, Læsning, Geografi, lidt Danmarkshistorie samt Balslevs Lærebog og Bibelhistorie. Det er jo ganske forstaaeligt, at vi Dreng, der var vant til den fri og ubundne Færden ude i Naturen, vi syntes ikke om at sidde inde i Skolestuen og bryde vor Hjerne med, hvor mange Penge A fik af sin 9763 Kr. 39 Øre store Formue, naar der gaves 43/4 pC pro Anno, eller gennemterpe: »Efterdi Hedningerne, som ikke have Loven« osv. Gennem Skolestuens østlige Vinduesrække havde vi Udsigt til den gamle Skolehave med de blomstrende Guldregn og Syrener; lige bag denne laa en stor Eng; her spankulerede Storken rundt i sin Søgen efter Frøer. Mod Vest saa vi ud over et kornbevokset Bakkedrag, hvor Svalerne i elegante Sving krydsede under den sommerblaa Himmel. Og her sad alle vi, indestængede som Fugle i Bur; Skoletvangen havde sat en foreløbig Bom for vore Friluftsfornøjelser. I Frikvarteret drøftedes eventuelle Muligheder for at slippe ud af denne utaalelige Tvang. Sæt at Skolen en Dag brændte, eller hvis det hændte, at Læreren blev syg; saa vilde vi allesammen være lige saa frie som alle Fuglene ude i Haven. Og dog - der fandtes Børn i den Tid, der nærmere betragtede Skolen som et Fristed end som en »Slaveanstalt«. En af Datidens store Skyggesider var, at mangen en lille Purk allerede i syv-otte Aars Alderen blev sendt ud hos Bønderne for at vogte Gæs og Lam. Husbonden havde selv faaet en meget haardhændet Behandling, da han var Dreng, og som Følge deraf tog han ikke med Fløjelshandsker paa sin lille Tjenestedreng. Ved Halvfemtiden om Morgenen blev han jaget ud af Fjerene; saa var der tusinder af Ting, han skulde udrette hele den lange Dag. Mange Gange kunde Klokken blive henad Ni om Aftenen, førend han var fri, og saa

var det Tid at gaa i Seng. Det hændte undertiden, naar Børnenes monotone Læsning med komplet bogstavret Udtale summede ud i Skolestuen, at saadan en lille Fyr begyndte at nikke, øjnene faldt i, Hagen dalede ned mod Brystet, og han sov. Læreren havde altid den rette Forstaaelse af Situationen. I maa ikke forstyrre ham, lad ham kun sove lidt. Den stakkels Dreng har maattet arbejde i flere Timer, før han kom i Skole, sa'e han. Mens Hostrup var Præst i Hillerød, fik han en Dag Besøg af en Bekendt, der var en ivrig Samler af Forsteninger. I Samtalens Løb siger Præsten: Jeg har et Par Degne her i Pastoratet, dem vil jeg overlade til Dem, saa kan De indlemme dem i Deres Samling; de hører med Rette hjemme et saadant Sted.

Der var en del af Datidens Pædagoger, der kunde henføres under den Kategori, man kalder »Sjældne Forsteninger«; men til dem hørte Lærer Bro i Tisvilde absolut ikke - tværtimod. »Alle hans Elever holdt umaadeligt meget af ham, som det Hjertemenneske han var. Det var ikke alene dette, at han efter bedste Evne søgte at bibringe os de Kundskaber, som Loven paabød, men han forsøgte ogsaa at udvide vor Horizont for Livets aandelige Værdier og at gøre os til gode Mennesker og nyttige Samfundsborgere. Vi Børn lyttede med den yderste Anspændelse, naar han paa sin fængslende Maade fortalte os om Fortidens Stormænd og den Daad, de havde øvet; hver paa sit Omraade. Der var to Klasser i Skolen; de saakaldte »Store« og »Smaa«. Den sidste Skoledag i Ugen fik vi gerne Historie. Mange af dem var haarrejsende, som F.Eks. »Prinses sen i Kisten«. Andre handlede om Trolde og Drager, Riddere og Prinsesser. Vi kunde dem allesammen udenad, men Spændingen føltes lige ny, for hver Gang vi hørte dem. Ingen kunde fortælle Eventyr som Bro, ingen var i Besiddelse af en saa vidunderlig Mimik som han. Han kunde forestille Ridderen, hvis Ansigt straaled af ophøjet Ro og ædel Tapperhed, og han kunde forestille den fæle Trolde, der fnysende og brølende kom farende ud af sin Hule, saa vi Børn følte Rædsels Gys krible ned ad Rygraden. Mange Aar efter fortalte en af Lærer Bro's gamle Elever de samme Eventyr til sin lille syv-otteaarige Datter; han prøvede ogsaa at udføre den samme Mimik, som han havde set hos sin gamle Lærer. En Aften i Skumringstimen vilde Barnet have en Historie. Du

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

kan jo ikke se mit Ansigt, det er for mørkt, sa'e Fa'eren. Det gør ingenting, svarede hun; lad os bare lægge os paa Sofaen, naar du saa fortæller, skal jeg nok »krænge Ansigt«, lige som Bro gjorde.

Hvert Foraar og Efteraar havde vi »Eksamen«. Det var store Festdage. Alle Børnene mødte i deres fineste Skrud; det var en af de faa Dage, vi havde Læderfodtøj paa, ellers var Fodbeklædningen Træsko om Vinteren og plat barbenet om Sommeren. Censorerne bestod af Præsten og Skolekommissionen. Læreren katekiserede med Børnene; Præsten gav Karakterer. En Aarrække havde vi en Præst, der var meget tunghør; han gav de bedste Karakterer til den, der kunde raabe højest. En Dag efter endt Overhøring stod to Drengene oppe ved Katederet for at se Protokollen, hvori Karaktererne var skrevet. Ansigtet skinnede som en Sol paa ham, der kunde raabe højt. Tiltrods for at hans Kundskabsfylde ikke var stor, havde Præsten givet ham de fineste Karakterer. Den anden, som var Skolens Dux, græd, som han var pisket; han havde faaet meget ringe Karakterer, blot fordi han manglede Evnen til at raabe højt. Saa kom Bro ind i Skolestuen. Da han fik Grunden baade til Glæden og Sorgen opklaret, sendte han begge Drengene ud til deres Leg med den Forklaring, at de var et Par store Fæhoveder begge to. Ved den første Eksamen, som jeg var til, kom jeg frygtelig galt afsted. Det har været i Efteraaret 1886, jeg var dengang syv Aar. Jeg har altid følt det som en Beskæmmelse ikke at kunne besvare et Spørgsmaal; selvom det var rettet til hele Klassen, havde jeg Følelsen af, at hvis ingen af de andre kunde, saa maatte jeg; at alle tav, føltes af mig som en frygtelig Skandale. Vi havde Religionstime. Præsten havde rettet flere Spørgsmaal til Børnene og faaet dem tilfredsstillende besvaret. Jeg maa bemærke, at det var ikke den tunghøre Præst, vi havde dengang. Saa skete der noget, som gjorde hele Klassen paf. Præsten spurgte: Kan I sige mig Børn, hvor var Jesus, da han var tolv Aar? En trykkende, knugende Taushed sænkede sig ned over alle Børnene; den ene saa til den anden, men ingen svarede et Ord. Situationen gik mig paa Nerverne; jeg sad og tænkte: Noget maa der siges, og saa kom mit Svar paa alle de andres Vegne: »1 Helvede«! Præsten, Læreren og Skolekommissionen slog

en skraldende Latter op, der blev sekunderet af mine Kammerater; jeg sad og ønskede, at jeg maatte synke gennem Gulvet.

I Fortidens Lærebøger var det ikke sjældent at læse paa Titelbladet: »Udarbejdet for Almueskolens Børn, som ere ringe begavede og have et tungt Nemme«. I min Skoletid fandtes nogle enkelte, hvis Tungnemhed laa langt ud over det almindelige. Der var to Dreng, som hver Morgen maatte staa oppe ved Katederet og stave i Bibelhistorien. Naar Bro havde sat sig paa sin Stol, sa'e han: »Naa, hvor har vi saa de to Studenter«? Begge Drengene kom saa traskende, hver med sin Bog, og den ideforladte Stavning begyndte. De var lige saa kloge i boglig Henseende den Dag, de forlod Skolen, som den Dag de kom. Hvor umuligt det er at forsøge paa at faa nogen »Lærdom« banket ind i Hovedet paa saa abnormt tungnemme Børn, skal jeg give et lille karakteristisk Eksempel paa. Vi blev hørt i Sjællands Byer. Til en Dreng, som hed Christian, rettede Bro Spørgsmaalet: Kan du sige mig, hvor ligger København? Christian maabede, uden at svare et Ord. Om det laa oppe i Jylland eller maaske nede paa Falster, havde han ikke nogen Anelse om. Det gik heller ikke bedre med at faa klaret Beliggenheden af Frederiksborg. Det er grufuldt, min Dreng, at du slet intet ved, sa'e Bro. Saa kunde jeg ikke dy mig, men hviskede til Christian: Frederiksborg ligger oven over København. I ramme Alvor meddelte han Læreren sin Viden. Et yderst genialt Svar; men vil du saa forklare mig, min lille Ven, hvordan kommer man fra den ene By til den anden? Der er en bred Trappe, hviskede jeg. Der er en bred Trappe, gentog, Christian. Nu blev det Bro for meget af det gode; han vidste saare godt, hvad det var for en Uglspil, der stod bag ved. Jeg skal trappe dig, din Laban, sa'e han, idet han kom efter mig med den lange Pegepind.

Bro havde en lille Datter, som var mellem To og Tre Aar. I Fri-kvartererne kom hun ofte trippende ind i Skolestuen til os Børn. En af de store Dreng, vi kan kalde ham Søren, var en af disse mærkelige, sammensatte Naturer, hvor ondt og godt i en særlig udpræget Grad afspejlede sig i hans Ord og Handlinger; snart havde den ene, snart den anden af disse to store Magter Overtaget i hans Sind. Inderst inde var Søren Børneven; han vilde gerne give dem Foræringer,

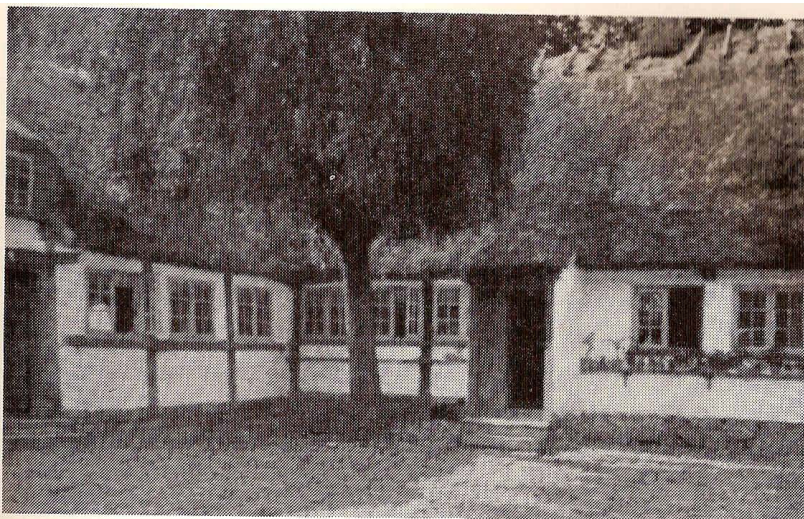

men hans Benytten sig af deres Lærvillighed gav sig altid Udslag i obscøne Uhyrligheder. Skolebørnene købte i den Tid en Masse »Sødtekager«. (Plesnere). Naar den lille Pige saa kom ind i Skolestuen, tog Søren hende op paa Skødet. Kan du sige det, og kan du saa sige det - her fulgte nogle af Sprogets mest sjofle Udtryk - saa skal du faa en Kage. Barnet var lærvillig, og til stor Moro for Søren spiste hun alle de Kager, han havde købt til sig selv. Bag efter gik hun ind til sine Forældre og fortalte om alt det, hun havde lært af Søren. Bro kom ind i Skolestuen, satte sig hen ved Siden af Drengen, og idet han lagde Armen hen om hans Skulder, sa'e han: At du giver min lille Pige de Kager, du har købt til dig selv, viser at du inderst inde har et godt og kærligt Hjerte, og det har glædet mig; men Søren, min Dreng, hvor kan du samtidig nænne at dryppe al den Gift ind i en lille ren og uskyldig Barnesjæl. Den kan afsætte et Bundfald, der kan virke til ubodelig Skade for hende i hele Livet. Kan du nænne at være saa ond mod saadan en sød, lille Pige? Søren's øjne fyldtes med Taarer, og vi andre Børn følte os yderst betaget af vor gamle Lærers Højsind.

Bro klassificerede aldrig Børnene efter Forældrenes sociale og økonomiske Position. At en Lærer kan fatte mere Interesse for det begavede og interesserede Barn end for det dumme og uinteresserede, er vel ikke mere end menneskeligt; men opdagede han, at vi skubbede en ud fra vor Leg, fordi han eller hun ikke var »fin nok«, saa blev han vred. Naar Humøret var rigtig godt, kunde det hænde, at han legede en Slags Prygleleg med Drengene. Den bestod i, at Kammeraterne med deres Legeme dækkede den Dreng, der skulde have »Prygl«. Med sin Stok gik Bro fra Dreng til Dreng, hele Rækken igennem, morende sig over den Iver hvormed Kammeraterne foer op paa Ryggen af det udsete »Offer«. Jeg husker en Dag, da vi havde denne Leg for, at Bro var naaet til den sidste Dreng i Rækken. Denne Drengs hele Naturel var af en saadan Art, at han var ildeset blandt alle de andre Dreng. Derfor blev de alle sammen siddende paa deres Pladser, da Turen kom til ham, ikke en eneste gjorde Tilløb til at dække ham. Men saa blev Bro vred. Han lod Stokken synke, og idet han saa alvorligt paa os, sa'e han: Fy, hvor maa I skamme Jer! I er nogle usle, elendige Kammerater; vil I være bekendt, at han skal

sidde her uden at have en eneste Kammerat til at dække sig. Fy, skam Jer allesammen! Resultatet udeblev ikke. En syv-otte Dreng foer med en saadan Iver op paa Ryggen af den Ensomme, at han blev knuget helt ned mod Bordet, og Tungen hang langt ud af Halsen paa den arme Unge. Saadan skal det være, Børn, sa'e Bro. Aldrig svigte en Kammerat, som er i Bekneb.

Fra gårdspladsen med det store birketræ.

Børns Lege veksler som alt andet her i Livet; snart er en, snart en anden Slags Leg paa Moden. En Overgang dyrkedes de gamle Sanglege i skøn Forening af Piger og Dreng, naar vi havde Frikvarter. »Der brænder en Ild« - eller- »Der vandrer tre Gutter i Skoven«, klang i mere eller mindre harmoniske Toner gennem Skolestuen, mens Støvet hvirvledes op fra de mange Træskotramp og stod som en hel Londonnertaage, der saa dalede stille ned og lagde sig til Hvile paa Borde og Bænke og i Vindueskarmene. I andre Perioder spillede vi om Knapper; i denne Sport deltog kun Drengene. I de to frikvarterer var Skolestuen forvandlet til et helt Monte Carlo. Spillelidenskaben gik højt, maaske har den ikke været ringere end den, der findes paa Børsen, naar de store dages Begivenheder ruller frem,

hvad enten det nu gælder Hausse eller Baisse i Papirerne. En Knap havde i vore øjne akkurat den samme Værdi, som en Sølvkrone havde for den, der forsøgte sig i den svære Kunst »at lægge sig Penge op«. Det var ikke rart at staa som Debitor; den tabte Knap skulde helst erlægges kontant; var Beholdningen spillet bort, maatte der ofres en Bukseknep, den blev saa i mange Tilfælde erstattet med en Pind. I den Tid havde vore respektive Mødre en næsten konstant Mangel paa Knapper i deres Syskrin. Kunde hendes »yndige Pode« se sit Snit, saa hapsede han en Knap. Det var ikke alle Knapper, der blev anset som gangbar Mønt; en Skjorte- eller Tinknap kunde ikke »veksles paa Anfordring«. Man hører ofte besiddelsesløse Samfundsmedlemmer sige: Jeg kan ikke forstaa Grunden til, at saa mange hovedrige Mennesker kan være saa forbandet paaholdne, saa deres Paaholdenhed ikke saa sjældent udarter til ligefrem Nærighed. Hvis det var mig, der var saa rig, vilde jeg da ikke se saa nøje paa en Krone mer eller mindre. Men vilde han, der siger saaledes, nu ogsaa indtage en saadan Særstilling blandt de paaholdne Rigfolk (det er jo ikke alle rige Mennesker, der kan henføres til den Kategori) hvis han kom i Besiddelse af en betydelig Formue? Jeg tvivler. Den, som er Samler, ligegyldigt hvad han samler paa, er inde under en anden Mentalitet end den, der er fuldstændig blottet for Samlerinteressen, og han, der er denne Interesse foruden, kan umuligt forstaa Samlerens psykiske Indstilling eller de Motiver, der dikterer ham hans Handlinger. Den, som ejede tre-fire Dusin Knapper, blev anset for at være jævnt velhavende; skulde man kunne tælles mellem »Storkapitalisternes« Rækker, maatte Dusinernes Antal sættes betydeligt op. Mens jeg befandt mig paa de velhavendes Stade, var der intet til Hinder for, at Moer kunde faa en Knap af min Beholdning, naar hun var i Forlegenhed for en saadan. Tiden gik. Fru Fortuna var mig huld. Min Formue voksede; en Dag stod jeg som »Millionær«. Ja, saadan følte jeg mig selv, og som saadan betragtede mine Kammerater mig. Jeg var blevet Ejer af et Gros - Tolv Dusin - Et Hundrede Fireogfyrre stærke Knapper. Fra den Dag Grosset var fuldtalligt, havde jeg ikke en eneste Knap at undvære, hverken til Moer eller andre.

Mosen var Drengenes Eldorado. I Firserne og Halvfemsernes Tid var her et helt godt Fiskeri. Det hændte undertiden, mens mine Forældre ejede den gamle Kro, at nogle Turister, naar de drøftede Madspørgsmaalet med Moer, bestemte sig for kogt Gedde. Moer lovede at opfylde deres Ønske, hun havde ganske vist ikke Spor af denne Fisk i Huset, men hun vidste, at det kostede hende blot et Ord, saa var jeg mere end villig til at gaa paa Fiskefangst, og i Løbet af en Times Tid laa der ogsaa et Par Kammerater paa omkring et Par Pund nede paa Kældergulvet. Mosen udøve de en ligefrem magisk Tiltrækningskraft over Sindene. Her havde Eventyret til Huse. Naar Sommerdagens Brise fik det dybe Sus til at tone ud fra de tætte Rørholme, var det, som blev der fortalt om Mosekonen, som havde sit Bo dybt nede paa Bunden af den store Tørvegrav, og om alle hendes Børn, de smaa Lygtemænd, der havde til Huse inde i Tørvegravens Knolde, hvor de sad og ventede paa, at det skulde blive mørkt, saa de kunde komme ud og føjte omkring i Mosen. Kom man her hen en Aftenstund, efter at Duggen var faldet, skulde det være en meget realistisk og prosaisk Natur, der ikke lod sig spinde ind i det Trylleri, Mosen i slig en Sommerkvæld udøvede over Sindet. Tørvegravens spejlblanke Vandflade hvor Iris og Siv samt mangfoldige andre Vandplanter spejlede sig. Skaller, Aborrer og andre Smaafisk muntrede sig i lystig Leg i Overfladen, det viste de mange Ringe, der fremkom i Vandet, naar Fisken gav et Spjæt med Halen. Det var hovedsagelig ude i Tørvegravens Midte Smaafiskene legede; deres Instinkt bød dem at holde sig saa langt borte fra Voldene som muligt; thi her inde ved Kanten, skjult mellem de tætte Rør, eller under Vidje buskens tætte Fletværk af Grene, stod den fæle Røver, Gedden, paa Lur. Den lille, intetanende Skalle, der kom for nær til Kanten, var uhjælpelig fortabt. Nogle faa Mcter oppe i Luften opførtes en Ballet; det var disse smaa, saakaldte Dansemyg, der i elegante Rytmer skiftevis hævede og sænkede sig i den lune Aftenluft med den luerøde Vesthimmel som Baggrund. Nu og da strøg en Svale gennem Myggesvæmnen, hvor den hapsede sig en Mundfuld af de optrædende Dansere, men sligt forstyrrede ikke Idyllen. Myggenes Millioner fortsatte uforstyrret deres Dans, og Svalen tog sig et Dyppebad i Tør-

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

vegraven, inden den igen besøgte Myggesværmen. Den forunderlige Duft fra selve Tørvemulden blandedes med Vellugten fra den mangeartede Flora, der dengang dækkede Mosens Enge som et Tæppe. Jo tættere Duggen faldt, desto stærkere blev Duften; og saa begyndte Mosekonens Taagebryg at hæve sig fra Bunden. Det svøbte sine fantastiske Gevandter om de mange Tørveskruer, og Vidjebuskene kunne antage Form af Kronvildt. Naar Fuldmaanen belyste dette Panorama, saa var Elverhøjstemningen fuldkommen virkeliggjort.

I den meget mindreaarige Alder var det mig meget strengt forbudt at færdes i Mosen paa egen Haand. Moer var aldrig rolig, naar hun vidste, jeg var der henne. Men saa fandt Farbroer paa et Middel, som fuldt ud beroligede hende. Han tog et Stykke Reb og en Tøjrepæl med, naar vi skulde paa Fisketur. Naar vi var ankommet til Tørvegraven, hvor Fiskeriet skulde foregaa, bandt han Rebet om mig, tæt oppe under Armhulerne; saa fik jeg saa lang en Ende Tøj, saa jeg kunde naa ud til en Meters Afstand fra Tørvegravens Kant, og saa slog han Pælen i Jorden. Der stod jeg - tøjret som en anden lille Kipkalv - men selvom de større Kammerater grinede noget ad mig, saa havde jeg dog faaet mit største Ønske opfyldt, jeg var kommet hen og fiske. Undertiden gik Byens Lærerinde med mig som Opsyn. Vi havde dengang en gammel Husmand paa Gaarden, en vaskeægte Kulsviertype. En Dag, Lærerinden og jeg var gaaet i Mosen, sae han til Moer: »Hva kaed nytte, I sender hinne med? Hvis a Drengen falder i Vandet og drovner, saa kan saadden en som hun bare løve hjem og sige: Ded var der, han plumpede nør; for trække Drengen op, kan hun skunte.« Der var maaske noget i det, Husmanden sae.

I de Tider fandt der et udbredt Tørveskær Sted. Enhver Lodsejer lod skære Tørv. Det almindeligste var to Dage. Den ene Dag bestod Middagsmaden af gule Ærter og Flæsk, den anden fik man Risengrød og Steg. Denne Skik var ufravigelig ens alle Steder i Tørveskærstiden. Jeg har kendt en Mand, der enogtyve Dage i Træk var paa Tørveskær hos Folk netop paa den Dag, hvor der blev serveret Risengrød; det er forstaaeligt, at i lange Tider efter var det ved at kvalme for Manden, naar han hørte denne Ret nævne. Selve det at skære Tørv er et rigtig regulært Svinearbejde. De Mennesker, der ar-

bejdede paa Tørvemosen, kunde ligne hele Mulatter, saadan som de var oversmurt med Pludder. Det var et Arbejde, der var komplet posesiforladt; men det forhindrede ikke, at der blev udspillet mange komiske Scener. Kulsvierhumøret fornægter sig lige saa lidt som Københavnerhumøret. Paa et Tørveskær kom Ejeren en Dag hen for at se til Mandskabet; han havde en »Lærke« med Brændevin paa i den ene Frakkelomme for at kunne skænke Folkene en Snaps; men da han skulde tage Flasken frem, var den væk. En Mand var kravlet op af Graven, bagfra listet sig hen og negle t Flasken, den var gaaet fra Mund til Mund - og tømt. Selvfølgelig krævede saadan en Gavtyvestreg sin Hævn. Næste Dag kom Ejeren igen hen paa Mosen, og atter stak den lokkende Flaskehals op af hans Frakkelomme. Alt gik efter Beregning. Manden i Tørvegraven kravlede op, listede sig hen, snappede Flasken og tog sig en forsvarlig Snaps; men han spyttede den endnu hurtigere ud, end han havde faaet den ind. Ptøjl føj for den raspendt: Syge! Hvad var det for noget forbandet Rottekrudt, du havde paa Flasken. At du vil være bekendt at byde dine folk en saadan Snaps; du havde ikke bedre fortjent, end at vi allesammen gik vor Vej, saa kunde du selv skære din Tørv - Ptøj! Med godt forstilt Forbauselse vendte Ejeren sig mod den vrede Mand. Hvad skaber du dig for, min gode Mand? Jeg bød dig jo ikke noget. Jeg maa vel have Lov til at gaa med en Aaske Møddingpølvand i min Frakkelomme, uden at du skal drikke af den.

Siden Oluf Hungers Dage har vi maaske ikke haft et vaadere Aar, end vi havde 1891. Hvis det var fjorten Dages Solskin hele den Sommer, troer jeg ogsaa det var Højden. Det kneb ogsaa med at faa bjerget Tørven det Aar, og den, der kom i Hus, var langt fra tør. En Gaardejer havde et Par Aftægtsfolk, som blandt saa mange andre Naturalier ogsaa skulde have seksten Læs Tørv paa lang Vogn. (Høstvogn.) Aftægtsmanden var en Del krakilsk. Det var en lille Mand, der paa grund af Halthed altid gik med Stok. Da Gaardejeren og hans Karl ankom med de to første Læs, kom han ud fra sit Hus, hængte Stokken paa den ene Vognfjæl og begyndte at føle paa Tørvene: Denne her er meget vaad, og den der er langt fra tør, Christen Svendsen; jeg er daarlig tjent med den Tørv, du leverer mig. Det hjalp ikke,

at Gaardejeren søgte at forklare ham, at hans egne Tørv ikke var bedre, for Aftægtsmanden blev ved sit. Karlen, der var en stor stærk Svensker, blev tilsidst ked af at høre paa al den Kritik, og saa sa'e han til sin Husbond: Hør, du, Christen Svennson! Hvis du vil give mig Fem Hundrede Kronor, saa skal jag slaa Gubben ihjel? Da Aftægtsmanden hørte denne Udtalelse, forstummede hans Kritik, og samtidig glemte han, at han var halt. Saa let som en Hjort sprang han ind ad Døren og knaldede den i Laas. Hver Gang, Svenskeren kom med Tørv, kikkede Aftægtsmanden forsigtig ud ad Vinduet, men sørgede altid for, at Døren var forsvarligt laaset.

Hans Kone var uhyre drastisk i sine Udtryk. Hun var i bogstaveligste Forstand en Almuekvinde, bandede som en Tyrk, men var godlidende og hjælpsom. En Dag kom hun ind paa Fogedgaarden. Min Farbroer havde just Besøg af Stephan Nyland, Stifteren af Havebrugshøjskolen »Vilvorde« i Ordrup. De sad og talte om Opdræt af Kalve. Johanne blandede sig i Samtalen, for i dette Emne sad hun inde med en ikke ringe Sagkundskab.»Ja«, sa'e hun; »vil man holde Liv i en Kalv, saa gælder det F..... knække mig først og fremmest om at passe, at Lor... er sejt«. Nyland fortrak ikke en Mine ved Johannes drastiske Udtryk, men da hun var gaaet, sa'e han: Konen havde fuldstændig Ret; faar en Kalv først Diarre, kan det være vanskeligt at holde Liv i den.

I 1888 dannedes der et Interessentselskab, som anskaffede en mindre Vindmølle, der trak en Vandsnegl, saa Vandstanden kunde sænkes i Tørveskærstiden; den øvrige Tid af Aaret stod Vandet ret højt, ja, enkelte Vintre kunde hele Arealet staa under Vand, saa der dannedes een stor Sø. Dels var her gode Forhold for den stedlige Fiskebestand til at lægge sin Yngel, dels fik den stadig Fornyelse fra indvandrende Fisk fra Arresø. Dengang førte en aaben Grøft midt gennem Tisvilde Mose, under Tibirke Bro og fortsatte ud gennem Tibirke Mose. Denne Grøft er den sidste Rest af Oldtidens Sejlløb. Omkring Aaret 1915 blev der lagt Kloak gennem Tisvilde By, og den fik sin Udmunding i den Tørvegrav, der ligger Byen nærmest. Længe varede det ikke, før hver eneste Fisk var forsvundet; den fra Kloaken ustandseligt flydende Dødsstrøm bredte sig længere og længere

ind i Mosen, ødelæggende alt organisk Liv paa sin Vej; hvor før var myldrende fuldt af Fisk, der findes nu ikke saa meget som en Hundestejle eller en Frø. Grøften fra Tibirke Bro mod Tibirke By blev gravet dybere, og der blev lagt Rør ned, saa Vandet i Mosen kom til at staa paa et konstant Niveau hele Aaret rundt. Konjunkturerne steg i et hidtil ukendt Tempo. Det var nærmest umuligt at skaffe den fornødne Arbejdskraft, og selv om det havde været gørligt, saa gjorde de høje Lønninger Tørveskæret komplet urentabelt. Det ene med det andet har bevirket, at Mosen fuldstændig har skiftet Udseende. Blomsterfloret er paa det nærmeste forsvundet fra Engene paa Grund af den tørre Bund. Til Gængæld er der vokset en Masse Birketræer op, saa om en del Aar, vil her staa en hel lille Birkelund.

Som lille havde jeg en Barnepige, der hed Gunhild. Hun var en ældre Kone, som var blevet Enke, og som nu beboede et lille, gammelt Hus i umiddelbar Nærhed af Fogedgaarden. Datidens sociale Forsorg for gamle og svage Mennesker var saare kummerlig. Et Par Kroner og et Rugbrød om Ugen, som endda var Fattighjælp, var al den Understøttelse, der blev ydet den Gang. Hvor husker jeg godt, naar disse ældre Kvinder kom til Købmanden, og de syntes, at der skulde sættes lidt Kulør paa den graa Hverdag med en lille Smule Luksus. Denne »Luksus« bestod altid af en Fjerding Puddersukker (Farin), en halv Fjerding Bønner (ubrændte Kaffebønner) og saa en Cikorie. (En fjerding = 125 gram.) Denne Forsyning skulde saa helst holde Ugen ud. De Nydelsesmidler, som Mændene brugte, Skraatobak, Røgtobak og Brændevin, var der jo andre Priser paa end dem, vi kender nu om Dage. Jeg erindrer tydeligt en Sort Tobak i gul Indpakning. »Hollandsk Melange«. Prisen var 7 Øre for 1f4 pund. Selvfølgelig udtalte Kunderne altid Navnet aldeles bogstavret. Var den offentlige Forsorg knap og karrig, saa var den private Godgørenhed til Gængæld betydelig større dengang end i vor Tid.

En Dag sa'e min Bedstemoer til mig: »Naar Folkene er færdig med at spise og er gaaet ud, saa kan du gaa op og hente Gunhild; for saa kan hun komme her ned og faa Middagsmad, men det skal Folkene ikke have at vide. Jeg vilde hellere end gerne hente min gamle Barnepige, for hun tog mig altid med ud i et lille Rum, som hun brugte

til Spisekammer, og her fik jeg Lov til at vælge mig et stort Stykke Kandis. Den Dag syntes det mig, at det varede usædvanligt længe, inden Folkene kunde blive færdige med at spise. Da min Taalmodighed havde naaet Bristepunktet, spurgte jeg dem: »Er I snart færdige, saa I skal gaa Jer Vej?« Jo, det var de jo nok, men hvorfor jeg egentlig vilde have det at vide? Naar I er gaaet, svarede jeg, saa skal jeg op og hente Gunhild, for hun skal her ned og spise Middagsmad, men min Bedstemoer siger, at det maa I ikke faa at vide. Det er forstaaeligt, at der rundt om bordet blev »smilet« temmeligt højlydt over min Kløgt.

Som Barn havde jeg en meget levende Fantasi. Det kan have sine gode Sider, men det kan ogsaa have Sider, der er mindre gode. Gik jeg ude i Fogedgaardens Have og legede, traadte Eventyrenes forskelligartede Væsener altid lyslevende frem for Tanken; jeg saa dem titte ud fra Buskene, eller ogsaa færdedes de oppe i Trætoppene blandt de mange krogede Grene. Bedstemoer havde en stor Valmue, (Stauden Papave orientale) den var specielt hendes Blomst. Dette store Blomsterbæger med den skinnende, røde Farve og det sorteste sorte i Bunden, kunde jo i Folkefantasien nok være egnet til at give et synligt Udtryk, et levende Symbol for noget, der tilhørte det mystiske, det uforklarlige. En af de ældre Husmænd kaldte den »Fandens øjne«. Tag dig iagt og kom den ikke for nær, sa'e han til mig. En Dag stod jeg i nogen Afstand og kikkede paa Valmuen. Jeg husker, det var henimod Solfaldstide; Solskæret fremhævede i forstærket Grad Blomsternes røde Bægere med den sorte Bund; det var, som saa jeg selve den skinbarlige Fanden, der inde fra Plantens Midte stirrede paa mig med sine »gloende øjne«. Jeg greb en Kæp- og smadrede hele Valmuen. Jeg selv betragtede det som en Heltedaad men Bedstemoer?

Naa, jeg var hendes erklærede Yndling.

Firsernes og Halvfemsernes ældre Generation var proppet med Spøgelseshistorier. Særlig blandt Kvinderne var dette Thema et meget yndet Samtalestof. Datidens Børn slugte alle disse rædselsvækkende Historier fuldstændig raa; man troede paa dem som paa selve

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

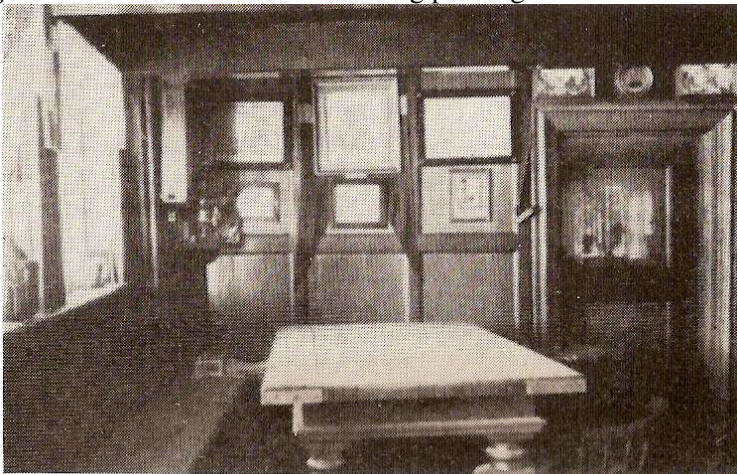

Evangeliet. Det hændte ikke saa sjældent, at ældre Koner i Efteraar-saftnerne gik paa Visit hos hinanden, og saa gik det løs om Natte-vandrere, der ved Midnatstid var kommet forbi en eller anden Kirke-gaard, hvor de saa havde set Genfærd færdes mellem Gravene; undertiden var en saadan Vandringsmand blevet forfulgt af et Gespenst og kun ved ustandseligt at slaa Kors for sig, mens han rendte, var det lykkedes ham at naa hjem. Der blev ogsaa fortalt om Gengangere, som om Natten kom tilbage til deres Hjem, hvor de rumsterede med Møblerne for at søge efter Penge, som de havde gemt i levende Live. I de Tider blev der altid holdt Skumringstime for at spare paa Lyset. Det var en egen Stemning, en egen Hygge, der hvilede over mange af de smaa Husmandsstuer fra det forrige Aarhundrede. Tørveildens svage, blafrende Skær fra Kakkellovnen, Konturerne af de mange gammeldags Potteplanter i Vindueskarmene, og Bornholmeren, der henne fra Hjørnet udmaalte Tiden med sit sindige Tik, Tak. Det kunde hænde, naar Gæsten skulde gaa, at Værtinden spurgte: »Er du nu ikke bange for at gaa alene hjem? Det kunde jo ske, at du mødte en Genganger«. »Nej«, svarede den Adspurgte, »Et Spøgelse er jeg ikke bange for, naar blot man passer sig selv, saa gør det ingen Fortræd; men er der noget, man skal frygte for, saa er det onde Mennesker.« Jeg erindrer nogle Historier, hvoraf den ene er af humoristisk Art, idet den viser de to Køns forskelligartede Indstilling overfor det, man kalder »det overnaturlige«.

En Skumringsstund sad jeg som Barn og hørte paa et Par Koner, som fortalte hinanden en haarrejsende Spøgelseshistorie. I Nabobyen var der en Mand, som havde hængt sig. Hans Kone havde været saa skarnagtig mod ham, saa tilsidst saa han ingen anden Udvej end at sige denne Verden Farvel. Hun var ovenud overtroisk, og selvfølgelig er Overtroen blevet stærkt næret af det fremvoksende Samvittighedsnag. Deres Hus var med gammeldags Indretninger, aaben Skorsten, hvorfra der blev fyret i Bilæggerovnen. I Skillerummet mellem forstuen og Fyrrummet var der et Vindue. En Aften havde hun været inde i Rummet for at lægge Brænde paa Ilden. Da hun kom ud i Forstuen, vendte hun sig om for at se, om Brændet havde fænget. Det Syn, hun nu fik at se, havde nær faaet hende til at daane af Rædsel.

Et gruopvækkende Væsen i Skikkelse af en Fugl, hvis store, sorte Vinger var brandrøde ude i Slagfjerene, flagrede op ad Vinduet. Den havde et stort, krumt Næb mellem to gloende øjne, og saa gloede den saa onskabsfuldt paa mig, saa jeg var ved at vræle højt. Der er aldeles ingen Tvivl om, at det var Ole, det lede Skarn, der var kommet hjem i den Skikkelse for at hævne sig paa mig arme Fruentimmer.

Fra Fogedgårdens dagligstue. Venstre side.

Hvis nogen havde vovet at paastaa, at det havde været Ildens flakkende Skær paa Vinduet, der havde dannet Figuren af Fugleuhyret, ja, saa var han uvægerlig blevet Uvenner med Konen; thi var Samtalen inde paa Overtroens Overdrev, var det meget fornærmende at tvivle paa Fortællerens egne og »virkelige« Oplevelser.

En gammel Elev fra Herlufsholms Skole fortalte mig om et Optrin, han engang havde været med til. En fem, seks Drenge af den ældste Klasse havde forsynet sig med hver sit hvide Sengetæppe. Indhyllt i dette havde de sat sig i Række paa Kirkegaardsmuren, der løb langs Landevejen. Da de nu hørte nogen komme gaaende, begyndte de allesammen paa een Gang skiftevis at spjætte med en Arm og et Ben. Det var en Kvinde, der kom; hun skævede noget til den lange Række af »Spøgelser«; selvom hun satte Tempoet op, vedblev hun dog med

at gaa - men saa kom der et Mandfolk. Han havde været hos Købmanden; i en Spaankurv havde han forskellige Urtekram varer og en Flaske Brændevin under den ene Arm. Da han fik øje paa de viftende Gespenster, gav han et frygteligt Vræl fra sig, og saa smed han Træskoene, nu kan det nok være, at der kom Gang i Hosesokkerne; i vanvittig Fart foer han hen ad Landevejen. Kaffe, Sukker, Mel og Gryn raslede ud af Kurven, og tilsidst maatte han ofre Brændevinsflasken. Begivenheden kom Rektor for Øre, men »Spøgelserne« skulde nok holde tæt, thi Bortvisnings-»spøgelset« var intet Fantom.

Min Farbroer var en glimrende Fortæller. Jeg husker mangan Sommeraften, naar de faa Landliggere, der dengang ferierede herude, havde gruppe re t sig om Stenbordet i Grotten under de mægtige Elme i Fogedgaardens Have. Lyset fra Petroleumlampen sendte sit Skær op under det høje, tætte Hvælv af grønne Blade, det funkledede gyldenrødt i Toddyglassenes Indhold. Inde fra de nære Buske spillede Græshoppernes Orkester op. Den ydre Ramme var i Orden til at modtage et Billede fra Mystikkens Verden. Saa kom Opfordringen fra en eller anden af de Tilstedeværende: Hør, Sognefoged, nu maa De fortælle om Deres Møde med den lille, graa Mandsling henne i Grib Skov. Naar Farbroer saa havde faaet tændt sin lange Porcelæns-pibe, fortalte han: For en tredive, fyrretyve Aar siden foregik Turen herfra og til København pr. Hestekøretøj. Det var jo ikke saa ofte, man havde Ærinde til Hovedstaden; saadanne Ture blev altid foretaget om Sommeren. Vinteren igennem holdt man sig hjemme. Der kørtes hjemmefra i det Lag, Solen gik ned. Fraregnet et Par Timer, hvor der blev bedet i Bloustrød eller Ruderdals Kro, fortsatte s Kørselen hele Natten, saa man kunde være i København tidligt næste Morgen. Der kunde hvile en egenartet, poesifyldt Stemning over en Køretur i saadan en Nat i den danske Højsommer. Naar man kørte gennem de store Skove ved Hillerød, Grib Skov og Store Dyrehave, var det ikke saa sjældent, man saa Mikkel Rævs forslagene Ansigt titte frem bag en Busk; her havde han fjælet sig, mens Vognen kørte forbi. Med lydløse Vingslag gled Uglen paa sin natlige Jagt over Trætoppene; men hændte det, at et Raadyr kom brasende for fuldt Drøn gennem den tætte Ungskov og sprang tvers over Vejen, da

gjaldt det om, at Kusken havde godt fat paa Tømmerne, ellers kunde man let ende i Grøften. Ude paa Markerne gumlede Kvæget i den dejlige, saftige Kløver; undertiden havde en Hare sat sig ved siden af en Ko, her sad den og guffede i sig af de røde Kløverblomster. Saa var det, vi en Eftermiddag gjorde Vognen klar til en Københavnertur. Det var hen i Slutningen af Juli Maaned. Vejret var saa fint, som man kunde ønske det. Gaardens Husmand var Kusk, han havde deltaget i Treaarskrigen. Som Passager havde vi en ældre Kone herfra Byen med; hun skulde besøge sin Søn, som laa ved Hestgarden. Klokken kunde vel være Ti om Aftenen, da vi kørte ud ad Porten og i et jævnt Luntetrav rullede hen ad Vejen. Jeg sad ved siden af Kusken i Agestolen, Konen havde vi anbragt bag i Vognen, hvor hun sad paa et Bundt tomme Sække. Tusmørket svøbte sig om os, da vi kom ind i Grib Skov. Man kunde svagt skimte Konturerne af Træstammerne paa begge Sider af Landevejen, der som et graat Baand bugtede sig frem efter. Sommernatten med sine mange, skiftende Stemninger havde spundet mit Sind ind i sit Tryllespind. Jeg sad og hørte med et halvt Øre paa Kuskens Fortælling om hin Aprilsnat, da den danske Hær havde bivueret ude i Skoven, efter at Paaskeslaget var endt. Konen bag i Vognen sad og halvsov. Hestene gik i skridtgang; alt aandede Fred, den eneste Lyd, man hørte, var Hjulenes Gnaven i Vejens Grus. Da med et, uden nogen paaviselig Grund, blev Hestene urolige; de begyndte at snøfte og pruste og veg saa begge to fra Vejbanen ud mod den højre Vejgrøft. Kusken bandede ganske forskrækkeligt over, at de tossede Dyr ikke kunde blive paa Vejen; med meget Besvær fik han dem ind paa Vejen igen; men det var kun for et Øjeblik. Nu rejste begge Heste sig lodret paa Bagbenene, og i et voldsomt Sidespring satte de ud mod den højre Grøft. Kusken fik ikke engang Tid til at bruge nogen af de Eder, som han havde et stort Forraad af, han havde nok at gøre med at berolige de to Dyr, der nu var komplet desperate. Konen bag i Vognen vaagnede op af sin Slummer; med et Vræl: Kors, ihjane, nu vælter vi! bumbede hun fra Sækkebundtet ned paa Bunden af Vognen. Jeg bøjede mig ud over Vognfjælen for at se, om jeg kunde opdage Aarsagen til al denne Postyr. Det, som jeg nu fik at se, var et Syn, jeg aldrig nogensinde vil

glemme. I det venstre Hjulspor kom en lille Pusling os imøde; han var paa samme Størrelse som et Toaars Barn. Hans Dragt var noget ubestemmeligt graat noget, der smeltede fuldstændig sammen med den graa Vejbane. Man kunde ikke se, at han bevægede Benene. Som Skyggen fra en Sky, der en Sommerdag glider hen over Markerne, kom han imod os, stadig holdende sin Kurs i det venstre Hjulspor. Hvor virkede han brilliant i hele den Maade, hvorpaa han gled hen ad Vejen. I de faa Sekunder inden han naaede helt hen til os, var det lykkedes Kusken at faa Styr paa Hestene samt at genfinde sit tabte Mæle: »Hvad F.... i H.... render din forbandede Unge her i Skoven paa denne Tid af Døgnet og kyser Folks Heste; kan du skruppe hjem og faa lagt dig!« Det var den Salut, Kusken gav den lille graa Fyr. Konen var betydelig mere afdæmpet i sine Udtryk: »Mit søde Barn«, sa'e hun, »du skulde rigtignok skynde dig hjem i Seng, du kan tro, din Mo'er længes efter dig!« Uanfægtet af baade det ene og andet gled Puslingen forbi Vognen, og efter nogle faa Øjeblikkes Forløb var han smeltet fuldstændig sammen med den graa Vej. Jeg har kørt Vejen flere Gange siden hin Nat, men aldrig truffet dette lille, graa Fænomen mere end den ene Gang. Jeg havde ikke noget imod at møde ham engang endnu, thi jeg forsikrer Dem for, at den Maade, hvorpaa han virkede i det hele Sceneri, var ganske brilliant.

Mod Slutningen af Fortællingen havde en af Damerne ubemærket forladt sin Plads. Hun var gaaet ind i en af Stuerne, og her var hun blevet iført en gammel Kvindedragt, der stammede fra Midten af 1700-aarene. Ude i den yderste Grænse af Lampens Lyskegle kom en Kvindeskikke fra det forrige Aarhundrede; roligt og værdigt skred hun ned ad Havegangen, forbi hele Selskabet, og forsvandt ind gennem en af Stuelængens Døre. Det gav et Gisp i de Tilstedeværende. Hvad var mon det? Var en af Gaardens forlængst hensovede kvindelige Ahner vendt tilbage fra den usynlige Verden? Naa, denne Gaade blev jo løst et Øjeblik efter, men Damens Tilsynekomst havde gjort sin Virkning. Denne mellem Virkeligt- og Uvirkeligt-stemning var i høj Grad blevet forøget. Man tømte glassene og brød op. Paa Vejen hjem diskuteredes der, om Fortælleren troede eller ikke troede paa sin Oplevelse, men det forblev altid en uopklaret Gaade.

I Tællelysenes Tidsalder, hvor Skyggerne skumrede Krogene selv i en lille Stue, og Mørket rugede tæt og tungt over Vejene og i Landsbygaderne, hvor Oplysningen stod paa et meget lavt Stade, og hvor Viser og Fortællinger ofte handlede om Spøgeri

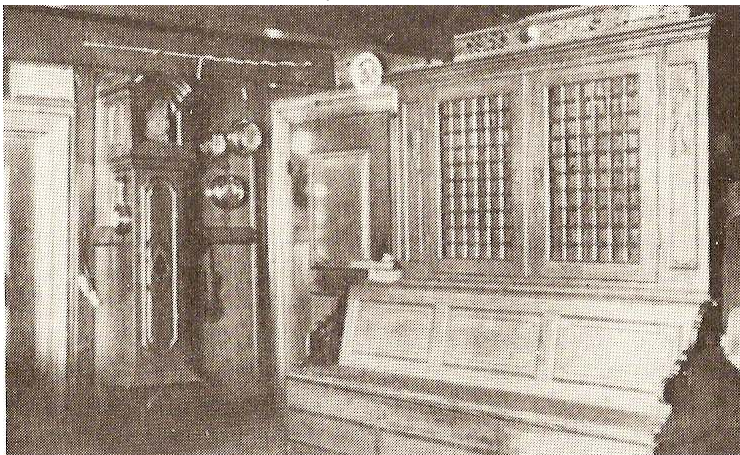
og overnaturlige Væsener, var det vel ikke saa underligt, at det ene i Forbindelse med det andet satte sit Præg paa Menneskenes Mentalitet. Blev man stillet overfor noget, man ikke straks kunne forklare, hvad var, ja, saa maatte det absolut .være noget, som stammede fra en overnaturlig Verden. I vor Tid, hvor Menneskeandaen videnskabeligt har belyst mange Felter, der før var dunkle og uklare, og hvor det elektriske Lys har jaget Mørket paa Augt, hvor vort Skolevæsen er paa et meget højt Gear, og hvor Radioen som et nyt Kundskabstræ spreder Oplysningen paa godt og ondt ud til Landets fjerneste Egne - har saa alt dette fejte Menneskehjertets lønligste Kroge fuldstændig rene for den sidste Rest af Overtroens støvfyldte Spindelvæv? Hvorfor næres der blandt mange i Klassen af Intellektuelle en dyb Uvilje mod at være Tretten til Bords? Hvorfor bankes der under Bordet, naar man f.Eks. siger: Lad mig sige det i god Tid? Nej, vor Tids Mennesker er langt fra kemisk rensede for al Overtro. Det kan hændes, at vi kan blive stillet overfor noget mystisk, noget, som vi ikke i Øjeblikket kan forklare, hvad er; og det hænder, at vi føler denne Kriblen ned ad Rygraden, indtil Gaaden er løst. Et saadant Tilfælde har jeg været ude for i den modne Alder, og jeg skal villig indrømme, at jeg hverken før eller siden har følt mig saa hundeanget, som den Aften jeg havde mit Møde med »Manden uden Hoved«. Min Kones Broer var kommet paa Besøg sammen med sin Hustru, og i den Anledning havde min Kone arrangeret et lille Af tenkomsammen. Det var i sidste Halvdel af Maj. Vejret var fint; et let Skydække slørede Maaneskiven, men Luften var mild og behagelig, saa vi sad ude i Haven og drak Kaffe. Blandt Gæsterne var en ældre Dame, som boede en tyve Minutters Gang uden for Byen. Det blev paalagt mig at ledsage Damen hjem, hvad jeg ogsaa gjorde. Det var blevet Midnat, da Selskabet brød op. Jeg husker, jeg sa'e til min Svoger: Nu kan du underholde vore to Damer, til jeg kommer tilbage, og det lovede han ogsaa. Den fremmede Damegæst gik og fortalte mig om sin

Færden paa Island, hvor hun havde opholdt sig en Del i de yngre Aar, og da vi naaede hendes Hus, bød vi hinanden Godnat, og jeg begav mig paa Hjemvejen. Jeg havde vel gaaet i Ti Minutter, da jeg ser noget ubestemmeligt noget, der en Snes Meter fremme bevægede sig hen ad Vejen, i samme Retning som jeg. Hvem er mon ude at spadserere paa denne Tid af Døgnet, tænkte jeg og forstærkede mine Skridt for at se, hvem det var. Den Rædsel, der nu greb mig, glemmer jeg aldrig; i en Brøkdal af et Sekund jog mangfoldige af Barn-domstidens Spøgelseshistorier gennem min Hjerne. Min førsfe Tanke var den: Skal du give dig til at rende? Nej, tænkte jeg saa igen. For det første er du da et voksent Mandfolk, og for det andet; hvis du begynder at løbe, saa troer du dig forfulgt, og saa ved du aldrig, hvad det ender med; men hvad det er eller ikke er, noget menneskeligt Væsen er det ikke, som gaar der. To Meter foran mig vraltede et modbydeligt Utyske hen ad Vejen, det var halvt saa højt som et voksent Menneske, men et Monstrum uden Spor af Antydning til noget Hoved. Jeg gik i en Bue uden om det mystiske Væsen, forberedt paa alle Eventualiteter. Da jeg var kommet en halv Snes Skridt frem, sa'e Skikkelsen paa Vest jydsk: »Det æ en faale skøn Væjr i Auten!« Ja, svarede jeg, Vejret er meget godt. »Skal vi to it føls ad til æ Bøyy?« Pas du dig selv, jeg vil ikke følges med dig, svarede jeg. Nu kunde jeg kende min Svogers Stemme, da han sa'e: »Der maa være et godt Stykke Vej, hen til hvor Damen boer, siden du først kommer nu«. Aah, ja saamænd, men sig mig, hvordan du kommer her, og hvorledes bar du dig ad med at fremstille den Parodiskikkeise af et menneskeligt Væsen, som du gjorde? Aah, jeg fik saamænd blot Lyst til at gaa dig imøde, og da jeg saa hørte dig komme, vendte jeg om, satte mig paa Hug, trak Jakken op til Hatten og vraltede hen ad Vejen. Da min Hat har samme Farve som mit Tøj, kunde jeg nok regne ud, at naar du kom bag fra, saa vilde du ikke kunne opdage noget Hoved. Jeg vilde saamænd blot lave lidt Halløj med dig. Naa, ja, du kunde maaske nær faaet mere Halløj, end du selv skøttede om, svarede jeg. Hvor bange jeg havde været, og hvad jeg i min desperate Angst kunde have gjort, talte jeg ikke om.

Hvor kan Forjættelsernes Tid egentlig være dejlig. Man glæder sig til at opnaa dette eller hint; mig forekommer det, at Glæden ofte er større i den Tid, man gaar og ser hen til Begivenhedens Kommen, end naar man staar midt i sine Ønskers Maal. Barndomstidens

Fra Fogedgårdens dagligstue. Højre side; til højre ses et skab med sengebænk.

altoverstraalende Begivenhed var Kildefesten. Børnene især kunde Maaneder i Forvejen tale om »Kilderne«. Mon den gamle Konditor henne fra Hillerød, ham, der havde den døve Kone, kom iaar? Og mon han huskede de dejlige To Øres Honningkager, hvoraf nogle havde Form som Mænd og Koner, andre som Hjerter; paa de sidste var der altid et Blomsterbillede i prangende Farver, samt et to Linjers Rim. Saa var der en Mængde andre forskellige Slags Kager og Godter, hvis Priser varierede mellem Een og Fem øre. Napoleonskagerne maatte vi nøjes med at lade være en Fryd for øjet - Ti Øre Stykket. Det kunde Budgettet ikke ta'e, thi for flere af os bestod Formuen i en 25 Øre den første og en 10 Øre den anden Kildesøndag. Det kunde jo hænde, at en Voksen viste sig spendabel overfor os og traktede med en Napoleonskage. En enkelt, eller rettere sagt, eneste Gang husker jeg et Telt med lutter Ntirnbergerkram. Blandt saa meget andet var der røde, blaa og grønne Gasballoner; Trompeter, Trommer, Sabler og smaa Guldure til at trække op i Hanken; paa Skiven var et lille,

rundt Hul, hvor forskellige Fugle kom frem, naar Uret blev trukket op. Om Aftenen, naar Lampelyset funkled i alle disse Herligheder, var Teltet belejret af en Skare Børn, hvis Øjne ikke straaled mindre ved at staa og kikke ind i denne vidunderlige Aladdins Hule. De fleste maatte nøjes med at nyde Synet af al denne» Vidunderpragt«. Efter nogen Plagen fik jeg Moer til at købe en rød Ballon til mig. Næste Dag skulde jeg prøve, hvor godt den kunde flyve; Glæden varede kun kort; med et Knald forsvandt den første og sidste Gasballon, jeg nogensinde har ejet.

Karussellen spillede ogsaa en stor Rolle blandt Kildefestens Forlystelser. Paa Slaget Kl. fire traadte de to Mænd, som Karusselejeren havde lejet, hen til Haandsvinget og begyndte at trække, og mens en falsk og trangbrystet Lirekasse intonerede med en Mazurka af Louis Gann, drejede de vælige Gangere rundt, tæt besat af en fest glad Ungdom. Prisen for en Tur var Ti Øre for en Voksen, Fem for et Barn. Om Aftenen, naar de svingende Lampers Lys straaled og funkled i de røde og gule Gardiners Glaspynt, saa var Karussellen for os Børn Indbegrebet af noget af det skønneste, der fandtes i Verden - man var mere end nøjsom i hine Tider. Der arbejdedes fra den tidlige Morgenstund med at samle Karussellens forskellige Dele, naar den skulde være startklar om Eftermiddagen. En saadan Søndag Morgen var der en lille Treaarig Fyr, der gik paa Eventyr. Hans Moer havde faaet iført ham Strømper og blanke Sko; men saa havde hun forladt ham for et Øjeblik, og dette Øjeblik benyttede han sig af. I sin stumpede Skjorte, der slap midt paa Maven, kom han pilende over Vejen, hen til Karussellen, hvor han straks kravlede op paa en Hest; nu kunde de for hans Skyld godt begynde at køre med det samme. En af Mændene maatte nu bære den lille, ivrige Rytter tilbage til Moer igen.

Kildefesten i Otte og firs var paa et hængende Haar nær ved at være blevet den sidste, jeg for mit Vedkommende havde faaet oplevet. Vi havde det Aar en vaad og kold Sommer. Jorden var opblødt af den megen Væde og var som Følge deraf ikke velegnet til at fastholde de Barduner, hvormed for Eks. Kraftprøve og Kastegynge var afstivede. Jeg husker, at jeg stod og morede mig med at skubbe til den tomme

Kastegyng; nogle faa Meter bag denne var Kraftprøven anbragt; som bekendt er dette tre-fire Meter høje Monstrum af Jern og vejer vel nok mellem To og Tre Hundrede Kilo. Oppe i Toppen sidder en Klokke, og naar en af de stærke Karle slaar »Fluen« op, saa Klokken ringer, for ham bliver der raabt, »Herkules«! Pludselig, uden at nogen prøvede deres Kræfter, begyndte Klokken af sig selv at ringe, hele Monstrummet faldt - med Retning mod Kastegyngen - og mig. En stærk Mand, som tilfældig stod ved Siden af, fik givet den faldende Kraftprøve et Skub, som forandrede dens Retning nogle faa Centimeter. Det blev min Redning. Istedet for at ramme mig i Hovedet, nøjedes den med at slaa mig over den venstre Haand. (Arret har jeg til Erindring endnu.) Slaget var saa kraftigt, saa jeg rullede som en Ælling ind under Kastegyngen. Da jeg kom til mig selv og saa Blodet pible frem, saa troede jeg, at Livet havde Ende. Med nogle Vræl, som sikkert ingen hygende Dervish kunde have gjort bedre, styrtede jeg hen ad Gaden. Dansemusikken i den nærliggende, ret store Balsal, stoppede op midt i en forrygende Polka; Folk myldrede ud, man raabte i Munden paa hverandre, om hvad der var sket. Efter et Par Dages Forløb blev jeg bragt til Læge; alene det var i de Tider en Begivenhed. Lægen ordinerede Blodigler lagt paa Saaret for at suge det daarlige Blod ud. Kuren var fuldstændig smertefri, og jeg husker, hvor interessant det var at se, naar en saadan Igle havde suget alt, hvad den orkede, hvorledes den rullede ned paa en Tallerken, hvor den saa laa og gylpede det indsugede Blod ud.

Helt op mod Aarhundredskiftet holdt Kildefesterne sig i Live; man festede to Søndage i Træk. Den første Festdag faldt altid paa den førstkommende Søndag efter Sankte Hans. Det lød som den lifligste Musik i vore Ører, naar vi hørte Hammerslagene, der i Sommeraftens stille og lune Luft klang ud over Byen. Det var Teltejerne, der slog deres Telte op; saadan en Lørdag Aftens Travlhed var som Ouverturen til Morgendagens kommende Begivenheder. Naar Syreneme sendte deres stærke, krydrede Duft ud over Havens Lysthus, og naar Guldregnen som gyldne Pengetræer lyste op mellem alt det grønne, ja, saa nærmede Kildefesten sig med stærke Skridt. Jeg husker ganske bestemt en Formiddag paa en saadan Forsommerdag. Jeg stod

oppe i Skovridergaardens gamle Have. Frugttræerne blomstrede. Som dækket af nyfalden Sne stod alle de gamle Gravensten-, Graa-pære- og Kirsebærtræer. Hist og her, hvor der kunde være en lille Aabning i det ellers saa tætte Væv af Grene og Blade, skød Solstraa-lerne sig ned og dannede Lyspletter paa de grønne Plæner. Vellugten fra de mangfoldige Foraarsblomster, Perlehyazinter, Violer, Pinselil-jer og mange andre ligesom indsvøbte al denne eventyrskønne hvide Fepragt i sin Duft. Oppe i den azurblaa Luft strøg Svalerne afsted paa Jagt efter Insekter. Et Par Musvaager kredsede højt, højt oppe paa deres Træk mod øst. Den eneste Lyd, der hørtes, var den Sum-men, de utallige Bier frembragte, naar de fløj fra Blomst til Blomst i deres Søgen efter Honningmateriale. I Skolen havde vi nylig læst om Paradisets Have; jeg stod og drog Sammenligninger i Fantasi, men bag det altsammen laa Tanken: Nu er det snart Kildefest.

I vore Dage pakker Folk det allernødvendigste i en saa lille Kuf-fert som muligt, man gaar ind i et Tog eller ombord i en Damper el-ler flyvemaskine, og saa kan Rejsen for den Sags Skyld enten gaa ned til Syden eller op til Midnatssolens Land, det kommer omtrent ud paa et, der bliver ikke gjort saa stort Væsen ud af det; det hele er nærmest at regne for en ret dagligdags Begivenhed. For en halv Snes Aar siden hændte det nu og da, at Borgmester Kapers Familiemed-lemmer satte deres Cykler ind i Fogedgaardens Lade, naar de skulde rejse en lille Tur fra deres Sommerhus i Tibirke. En Dag kom Fru Kaper i Følge med en af sine unge Døtre: »Aah, vi kan nok sætte Cyklerne ind i Deres Lade, vi skal blot et lille Trip ned til Frankfurt am Main«, sa'e hun til min Kone. Fruen regnede ikke Frankfurtertun-ren for mere, end vi andre regner en Hillerødtur.

Anderledes naar man i Firsernes Tid skulde en Tur til København; set med Nutidens øjne vilde det virke som en hel Farceforestilling. Den nærmeste Jernbanestation var Kagerup, en Mellemstation paa Gribskovbanen, den ligger en fjorten-femten Kilometer fra Tisvilde. Det var saa godt som altid om Vinteren, disse Ture foregik. Man maatte op Kl. Fire om Morgen for at faa sig gjort i Orden og druk-ke Morgenkaffe. KJ. Fem skulde der køres hjemmefra, og saa gik

det i Mulm og Mørke ad Kagerup til. Toget gik herfra ved Syvtiden, og saa kunde man være i København Kl. ca. Ni. Dengang var det en Rejse paa mellem fire og fem Timer; nu er det en Sviptur paa halvanden Time. Dengang stod København for mig i Eventyrets Glans; man var saa overvældet og betaget, af alt det man saa. Der var Voksfigurerne i Panoptiko ns Udstillingsvindue. Jeg husker, at man saa et Æbletræmed modne Æbler. Oppe i Toppen sad en Dreng, som stjal af Frugterne, nede under Træet stod en Mand og hans Kone, hver med en solid Kæp i Haanden. Den Gruppe kunde jeg have staaet og set paa i flere Timer. Byens mange Statuer var ogsaa saare bemærkelsesværdige, og sidst men ikke mindst fandt jeg det uhyre interessant, naar man i Skumringen saa Lygtetænderen med sin lange Stang pile hen ad Fortovet. Der kunde hvile en vis Hygge over de smaa-borgerlige, provinsielle Forhold i Datidens København. Endnu kan jeg i Tanken se Københavnerdrengene, naar de, iført Kasket med vandret Skygge, var ude paa en af deres Gratisfornøjelser, som bestod i at staa ude paa Svineryggen og spytte ned i Skorstenen paa Lokomotiverne, der kørte nedenunder. Der er jo ingen Regler uden Undtagelser, saadan ogsaa med Københavnsturene. Det kunde hændes, Moer tog ind om Foraaret eller Efteraaret, hvor hun saa havde mig med. Her i Byen boede en Mand, som hed Ole Jørgen(sen). Han havde nogle faa Gæs, og om Foraaret, naar de lagde Æg, var den store, hvide Gase ualmindelig kamplysten; den var nærmest en Rædsel for os Børn; det hændte ikke saa sjældent, at vi blev overfaldet af dette arrige Dyr, naar vi var paa Vej til Skole. Vi turde ikke væge os alt for kraftigt, thi Gaasefamiliens Medlemmer taaler ikke ret meget, rammer man dem i Hovedet, kan de snart være færdige, vi maatte indskrænke os til en stærkt begrænset Defensiv, thi kom Gasen til at ligge død paa Valen, saa vidste vi, at Ole Jørgens Kone var betydelig skrap. En Septemberdag spadserede Moer med mig i Ørstedsparken. Hvem skildrer min Forbauselse, der var stærkt blandet med Rædsel, da jeg ser en stor, hvid Fugl med krum Hals komme sejlene hen ad en af Kanalerne. Som et Lyn foer det igennem min Hjerne: Er din værste Fjende nu ogsaa kommet her ind. Moer, Moer! raabte jeg, saa højt jeg kunde. Der kommer Ole Jørgens Gase! Moer tyssede paa

mig, men Københavnerdrengene havde hørt mig, og nu skingrede de i Kor: Ah, hurra! Sikken en Bondeknold! Det var mit første Møde med en Svane.

[illegible]

Polystichum aff. adustum (Poepp.-Endl.) Griseb.

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

Halvfemsernes Tidsalder var Brandvæsenet paa Landet af en saa primitiv Art, saa det nærmest virkede som en Parodi. Sprøjten havde Form af en gammeldags Smørkerne med en Hank paa hver Side. Slangerne var i de fleste Tilfælde saa utætte, saa Vandet pøsede ud fra Siderne, mens Straalen, som kom ud af selve Mundingen, ikke var ret meget kraftigere, end det Drengene kunde præstere fra deres Hyldebøsser. Naar to Mand tog fat i hver sin Hank, kunde de bære hele Sprøjteværket hen, hvorsomhelst det skulde være. Efterrettningsvæsenet svarede til alt det andet. Telefonen var et ukendt Begreb, og det var sjældnere at se en Cykle dengang end en Flyvemaskine nu om Dage.

En buldrende mørk Nat blev der banket paa Sognefogdens Vinde. Hvem der? spurgte Fogden. Det er mig, Hans Søveren inde fra »Sandet«, lød en Stemme udenfor. Jeg kommer for at melde, at Hans Nielsens Hus brænder. Brandstedet laa en fem Kilometer borte, og hele denne Vejlængde havde Brandanmelderen tilbagelagt til Fods. Da Fogden havde faaet noget Tøj paa og tændt Lampen, lukkede han Manden ind. Hvor længe er det siden, at det begyndte at brænde? Aah, det kan vel være hen ved et Par Timer siden. Jeg gik, da Ilden havde faaet godt fat i Taget, men man er jo ikke saa rask til Fods mere. Sæt dig hen ved Bordet, Hans Søveren, sa'e Fogden, saa skal jeg kalde paa Karlen, saa han kan faa hentet Straalemesteren, og saa maa vi se at faa spændt for Vognen og komme afsted med Sprøjten. Vi har forresten lige slagtet, kunde du ikke trænge til en Bid sort Pølse og en Snaps? Det lod Hans Søveren sig ikke sige to Gange. Fogden fik sat et Fad sorte Pølser og tre Pægle Brændevin paa Bordet, og saa gik der Bud efter Straalemesteren. Han var en Mand af Garderhøjde; hans Døbenavn var Hans, men paa Grund af sin usædvanligt ranke, militæriske Holdning blev han aldrig kaldet for andet en »Stadsen«.

Straalemesteren var gal i Hovedet, da han iført Regnkappe og lange Støvler trinede ind ad Døren: Hør, din Hundsvot! Synes du, at det er en Tid at komme og melde Ildebrand paa? Budet, der lod, som om han var meget imponeret, svarede ganske sagtmodig: Nej, saamænd min gode Mand. Havde jeg vidst igaar, at det skulde brænde iaften, saa skulde jeg nok have givet dig Underretning imorges. Straale-

mesteren blev inviteret med til Bords, og da han og Budet havde spist alle Pølserne og drukket al Brændevinen, var der gaaet en Times Tid. Nu var Vognen forspændt, og man kørte med Sprøjten; men i det ægyptiske Mørke, som rugede over Egnen, kneb det med at finde Brandstedet, thi her var den sidste Funke slukket, længe før »Brandvæsenet« var naaet frem. Det Brandforhør, der nogle Dage efter blev afholdt for at faa opklaret Aarsagen til Ildens Opstaaen, var af en yderst farceagtig Karakter. Paa Birkekontoret var der ansat en Andenfuldmægtig, der i sin Tid havde taget dansk juridisk Eksamen. Manden hed Rosengaard, men da Birkedommeren altid sendte ham ud, naar der skulde afholdes Brandforhør og ds!., havde Befolkningen givet ham »Kælenavnet« Sylow. Han og Politibetjenten ankom saa en Dag til Brandstedet, og Retten blev sat i det nærmest beliggende Hus. Henvendt til den brandlidte spurgte Rosengaard: Naa, Hans Nielsen, har De nogen Formodning om, hvorledes Ilden er opstaaet? Ja, det har jeg, lød Svaret. Jeg har nemlig selv sat Ild paa.Fuld

mægtige n fik næsten et helt Chok af lutter Glæde over, at det hele var gaaet saa hurtigt og let. Til Betjenten, som var Protokolfører, dikterede han: Skriv, at Brandlidte, Hans Nielsen, tilstaar selv at have paasat Ilden, der lagde hans Ejendom i Aske. Hov, vent lidt! Der skal tilføjes, at det var

ikke forsætlig eller med Vilje, at jeg gjorde det, svarede Hans Nielsen. Jeg siger, det var gjort med Vilje, sa'e Fuldmægtigen. Ja, men jeg siger nej, svarede den anden. Saadan blev de ved et Stykke Tid; hver holdt paa sit. Saa til sidst siger Hans Nielsen: Paa den Maade kommer vi jo ingen Vegne, Hr. Fuldmægtig; saadan kan vi blive ved, saa længe vi lever, uden at opnaa noget Resultat; men nu skal jeg fortælle, hvorledes det hele gik for sig. Beboelse og Stald var i een og samme Længe; mellem Køkkenet og Stalden var der et lille Rum med aaben Skorsten, her havde jeg lagt noget tørt Lyng, som vi brugte til at tænde op med. En Aften hørte jeg, at Dyrene ude i Stalden var urolige; jeg tog da en lille Petroleumslampe og gik ud for at se, hvad der var ivejen. Idet jeg passerede det lille Rum, kom der et Vindpust ned gennem Skorstenen, det blæste Hammen ned i Beholderen, Lampen eksploderede, jeg maatte kaste den fra mig; Ilden

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

fængede øjeblikkelig i den tørre Lyng, og kort efter stod hele Huset i lys Lue. Rosengaard saa Chancen som Forhørsdommeren, der hurtig og let havde faaet opklaret Aarsagen til Ildens Opkomst samt fuldstændig afsløret Forbryderen og hans kluntede Forsøg paa Assurancesvig - glide fra sig. Rasende og med Tordenrøst raabte han til Hans Nielsen: Det er Løgn fra Ende til anden! De har sat Ild paa med Forsæt! Ja, det maa De jo forsøge paa at bevise, Hr. Fuldmægtig, svarede denne - og derved blev det. Da Birkefuldmægtigen, den senere Dommer Schauenborg i Kalundborg, fik Historien at høre, sa'e han: Hvis Manden fastholder sin Forklaring, er det umuligt at bevise noget modsat, af det han har sagt.

Det sker sjældent, at Tordenbyger kommer lige op over Hovedet paa os, da Skoven og Havet som Regel deler dem. Men det kan hændes, og naar de saa kommer, er de ofte strenge. Saadan en Tordenbyge kom op over Egnen her en Julisøndag 1912. Den hang meget lavt. Lynene knitrede, og Tordenskraldene buldrede uophørligt. Det var, som om der var drysset store Svovlmængder ud i hele Atmosfæren; ret et »Dommedagsvejr«. Nede paa Fiskerlejet var der stor Sommerfest. Der var rejst et stort Serveringstelt; paa faa Minutter blev det fyldt med Mennesker, da Uvejret brød løs.

Jeg var Brandfoged det Aar, og jeg var klar over, at naar Bygen var trukket over, saa betød det, at Brandvæsenet skulde rykke ud. I skyndsom Hast fik jeg sat nogle Humbler til Livs, thi det var ikke godt at vide, hvornaar der vankede noget næste Gang. Nu lød Alarmeringen: Brand! Brand! Jeppes Hus brænder! Nærmeste Nabo blev sagt til med Heste og Vogn, og nu stævnede Kusken, Straalemesteren og jeg med Tisvildes »berømte« Sprøjte bag i Vognen, i skarpt Trav mod Brandstedet. Her var Slukningsarbejdet i fuld Gang. Brønden var snart tømt, men saa brugte man Sand til Slukningsmateriale. Folk masede med Spader, Skovle og Spande. Jeg har aldrig set en saadan Energiudfoldelse, som der blev udvist her. En af de allerivrigste var afdøde Professor Hans Olrik. Han havde kastet baade Jakke og Vest. Han bar mange Spande Sand ind og kastede det paa Ilden, naar den flammede op. Taget var tækket med Rør, og det er nu ikke saa let fængeligt som f. Eks. Spaan eller Tagpap. Folk kunde nogenlunde

holde Ilden i Skak. Nu begyndte Vognene med fyldte Vandtønder at rulle op ved Brandstedet, og saa ankom Tisvilde Sprøjte. Slangen blev skruet paa, man hældte Vand ned i Kernen; fire Mand traadte om ved Pumpen, og Slukningsarbejdet tog for Alvor sin Begyndelse. Ret mange Meter op over Tagskægget naaede Straalen ikke, det hele saa nærmest ud til at skulle blive omsonst, men saa var der en Mand, som fik en god Ide. Slangen blev atter skruet af, tre, fire Mand nappede hele Sprøjteværket, og i fuld Galop blev det baaret op ad Trappen, op paa Loftet. Brandmandskabet dannede Espalier, Vandspandene gik fra Haand til Haand. Nu kunde Straalen naa op til Tagrygningen - og hvad endnu bedre var, man kunde sprøjte nedad. Saasnart Ilden gjorde Forsøg paa at bryde frem, var Straalemesteren parat og kvalte straks Forsøget i Fødselen. Jeppe's Hus var reddet, og det skyldtes i sidste Instans Tisvilde Sprøjte. Det var den eneste Bedrift, den udøvede i hele sin Levetid.

Jeppe var en Slider af Rang. En fuldgod Type paa en af Datidens gamle Bønder. Kildegaarden, som han havde ejet, var drevet op til et Mønsterbrug efter den Tids Forhold. Paa de Omraader, der angik praktisk Landbrug var Jeppe Ekspert; men hvad der laa uden for det, var ogsaa uden for hans Horizont. Han kunde komme med de mest pudsige Benævnelser om dette eller hint. En Centrifuge kaldte han for en Dunderferre og en Buffet for en Kofet. Jeppe var heller ikke stiv i Avislæsning. Han gav det et Navn, og lod det saa løbe med det. Det var særligt Avertissementerne, der havde hans Interesse. Engang læste han for sin Husholderske om en Ged paa Patentaksler, der var til Salg. At der stod Gig, tog Jeppe ikke saa nøje. Han havde været med i 1-elttoget 1864, men her mente han, at det var Franskmandene, han havde været ude at slaas med. Han var uhyre drastisk i Maaden at udtrykke sig paa; enhver Ting blev nævnet ved det Navn, der var i almindelig Brug paa Egnen. Det var Jeppe saa rystende ligegyldigt, hvem han talte med, det kunde være Bønder eller Folk af Rang. For Jeppe var der ingen Personsanseelse.

*Gårdejer Niels Nielsen i døren, som er prydet
med en navneplade fra et forlist skib.*

Selvom Aarsagen til Ildens Opkomst i Jeppes Hus laa fuldt opklaret, skulde der ifølge Loven afholdes Brandforhør. Det blev holdt i den nærmeste Naboejendom, der ejedes af afdøde Højesteretssagfører Møldrup. (Lad mig bemærke, at han tilhørte Indre Mission.) Forhørslederen var nuværende Dommer Faartoft paa Frederiksberg. Han var lige ansat som ung Fuldmægtig paa Dommerkantoret i Helsingør. Naa, Jeppe Andersen! Hvor befandt De Dem, da Lynnedslaget fandt Sted? spurgte Faartoft. »Ja, se Lejligheden ovenpaa havde jeg jo lejet ud til Landliggere, og derfor boede jeg og min Husholderske nede i Kælderlejligheden. Her havde jeg ladet lave et stort Rum, hvor man kunde skyde en Vogn ind, om saa skulde være. Det var en ret stor Port, der lukkede ud til Gaardspladsen. Da Bygen trak op, sad jeg sammen med Husholdersken inde i Rummet og saa paa de forskrækkelige »Lynskrald«, der kom. Det regnede jo ganske umanerligt, samtidig med at det tordnede, og saa er det, at jeg siger til Husholdersken: »Tag og luk Porten, for denne her bliver vist mer end almindelig »krasbøstig«. Aldrig saa snart havde jeg faaet sagt det, før saa kom der et »Lynskrald«, der var meget hø jere end nogle af de andre. Det flækkede min den ene Træsko, og selv røg jeg Dælen lysme paa Rø... hen ad gulvet«. Vi troer Dem meget bedre, Jeppe Andersen, naar De lader være med at bande, indskød Højesteretssagføreren. Jeg, svarede Jeppe, jeg bander-Iysme- ikke heller. Naa, men da jeg havde faaet samlet mig lidt sammen, siger jeg til Husholdersken: Den »smalidt« vist ned her i Huset. Vi løb uden for, og meget rigtig; nu begyndte det at ryge op gennem Taget. Folk kom rendende alle Vegne fra; de trak Vand op af Brønden og smed det paa Ilden, men den blev snart tømt, og saa brugte man Sand istedet for. Fra Gaardene kom Vandvognene nu kørende, og da saa Sprøjten fra Tisvilde kunde begynde at sprøjte, fik vi slukket Ilden. Dermed sluttede Forhøret angaaende Ildens Opkomst: Da Jeppes Hus brændte.

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

NOGLE LITTERATURHENVISNINGER

N. Nielsen: »Fogedgården i Tisvilde«. Fra Frederiksborg Amt, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1936. - Anders Uhrskov: »Dagligt Liv«. Nordsjællandsk Folkeliv V, 1924. - N. Nielsen: »Kunstneranekdoter fra Firserne og Halvfemserne«. Nordsjællands Socialdemokrat 15. og 21. Februar 1936. - N. Nielsen: »Tisvildeegnens Saga«. 1937. Særtryk af en artikelrække i Frederiksborg Amtstidende. - Artikler af Anders Uhrskov i Nordsjællands Venstreblad 16. januar 1925 og i Frederiksborg Amts avis 9. april 1947. - Anders Uhrskov: »N. Nielsen og hans slægt«. I »Kultur og Folke-minder« V. redigeret af Anders Uhrskov. Hillerød 1953

Supplerende noter til artiklen

”Landliggerliv i Tisvildeleje for 70 år siden” årbog 1978-79

Af Jørgen Cold

Jørgen Cold, der i årbogen 1978-79 skrev beretningen om »Landliggerliv i Tisvildeleje for 70 år siden«, sender følgende supplerende

NOTER:

Beretningen i årbogen 1978/79 om landliggerlivet i Tisvildeleje omkring 1910 har glædeligvis medført en del oplysninger fra interesserede. Det nævnes bl.a., at også andre juristfamilier, f.eks. daværende borgmester, senere politidirektør, etatsråd Th. Dybdal, højsteretsjustitiarius Niels Lassen, højsteretssagfører Ernst Møller, og højsteretssagfører Møldrup, sidstnævnte med to søde og livlige døtre, var faste landliggere i Tisvilde i de tider.

Højsteretsdommer Tybjerg, der nærede stor kærlighed til egnen, skal således have sagt, at han ville begraves på Tibirke Kirkegård, »men ikke i nærheden af Ernst Møller, for han snakker så meget!«.

Skibsregistreringschef Asbjørn Olrik fortæller, at bådebyggeren rettelig hed Niels Pedersen og hans kone Mariane. Sidstnævnte blev meget gammel og krumbøjjet, men gik i sin høje alderdom stadig til hånd hos landliggerfamilierne og havde iøvrigt to døtre Oline og Margriete, der muligvis lever på egnen endnu. Den børnelammede dreng, der hed Aage, var søn af Carlsbergdirektøren Rudolf Kofoed og hans hustru, født Sonne. Familien førte stor selskabelighed og boede i et af de yderste huse på bakken, af den slags, som den lokale muremester Kielborg - som også havde bygget hotellet - havde» rystet ud af ærmerne« til skade for lejets udseende.

Højsteretsdommer fru Bodil Dybdal fortæller, at hendes fader, etatsråden, og vennen professor Hans Olrik gik mange ture sammen, og da Hans Olrik hørte, at lille Bodil skulle

Vejby-Tibirke årbog 1979-80

bringe mindst 10 pressede blomster hjem til skolen efter ferien, førte han hende og Asbjørn hen til et afsides sted, hvor hun kunne plukke den lokale orkide, gøgeurten goodyera, som hendes botaniklærer selvfølgelig blev meget begejstret for. Men højesteretsdommeren fortæller også, at professor Carl Torp skød hendes dejlige angorakat, der blot var gået ind ved siden af for at se sig om.

Civildommer Anders Christensen, der bor tæt ved hegnet og kender det ud og ind, fortæller, at »loppeblomsten«, som jeg omtalte, formentlig er den såkaldte »loppeurt« (pulicaria prostrata), der har små faste kurve blomster. Derimod mener dommeren, at myreløven (myrmeleontida) desværre er udryddet og i hvert fald ikke findes på brandbælterne, hvor man i sin tid kunne finde dens grådige larve på bunden af sin sandgrube.

Jørgen Cold